

Szegedi Péter

„Ha a bajonett most nálam volna, keresztülszűrnám!”*

Futballerőszak a két háború közötti Kelet-Magyarországon

„Durva, kérges lelkek, kegyetlen gyilkosai a szépnek, a nemesnek, sose fognak kipusztulni.”¹

Az ezredforduló magyar labdarúgásának akut problémája a lelátói erőszak: a sport hírek főszereplőivé a világszínvonalon játszó magyar futballisták helyett lovas rendőrök, könnygázzal oszlató kommandósok és a futballhuliganok léptek elő. A szomorú jelenből szemlélve a múlt megszépült, még a legidősebb szurkolók is csak a 6:3-ra, az Aranycsapatra, s az elvesztett világbajnoki döntőkre emlékeznek. Eric Dunning így ír a rögbiben elfogadott erőszak múlt- és jelenbeli szintjéről – illetve az azokra utaló visszaemlékezésekről:

Jellemző ezekre az állásfoglalásokra: az állítólag igen erőszakos jelent egy meglehetősen idillikus múlttal vetik egybe, amikor is a férfiak keményen játszottak ugyan, a szabályokat mégis mindig betartották volna. Általános viszont az is, hogy egyikük sem tesz semmiféle kísérletet arra, hogy a játék erőszakosságának mértékét a múltban dokumentálja és ezzel bebizonyítsa: az erőszak méretei azóta növekvő tendenciát mutatnak (Dunning 1995b: 119).

Magyarországon sem dokumentálták eddig, hogy a futball erőszakosabb lenne, mint régen. E dolgozat azt kívánja bemutatni, hogy a két háború közötti labdarúgás egyáltalán nem volt erőszakmentes, sőt, bizonyos típusú jelenségek előfordulása jóval gyakoribb volt, mint manapság.

Előljáróban csupán a címhez kívánok két megjegyzést fűzni. A kissé szokatlannak tűnő „futballerőszak” kifejezést azért használom, mert az egyszerre jelöli az erőszak összes típusát. Így elkerülhető a futballhuliganizmus, futballvandalizmus szavak használata, melyek nem jelölnék pontosan a nézők közötti atrocitásokat sem, hiszen – véleményem szerint – ezek a kifejezések feltételezik az erőszakos támadásokat végrehajtó csoportok legalább minimális szintű szervezettségét, illetve az erőszak „önmagáért való” kiélését. Az 1945 előtti eseteknél ugyanakkor szinte mindig pontosan meghatározhatók az erőszakos cselekményeket kiváltó okok.

A másik megjegyzésem a földrajzi határookra vonatkozik. A két háború közötti időszakban csak a Tiszántúlon (elsősorban Debrecenben, Nyíregyházán és Kisvárdán) közel száz (!) esetet sikerült regisztrálnom, amikor különböző jellegű és súlyosságú

* A tanulmány a Debreceni Egyetem Szociológia Tanszéke által 2000. április 25-én rendezett konferencián elhangzott előadás alapján készült. A tanulmány készül Ph.D. disszertációm egyik fejezetének rövidített változata. A címben szereplő fenyegetést 1926-ban, a Karcagi MOVE–Karcagi IKSE mérkőzésen a MOVE egyik játékosa intézte az ellenfél futballistájához. (*Keletmagyarországi Sportújság*, 1926. 06. 07.)

1 A szegedi *Sportújság* 1924. 04. 07-i száma a mérkőzések rendezőiről.

incidensek bontották meg a mérkőzések rendjét, vagy követték a találkozókat. A Keletmagyarországi Labdarúgók Szövetsége által irányított régió az ország futballerőszakkal egyik leginkább fertőzött területe volt, jellemző, hogy a kelet-magyarországi események híre Párizsig is eljutott. Luszti Zoltán, a francia fővárosban élő debreceni futballista beszámolója szerint a *Petit Parisien* című lap két verekedésbe torkollott kelet-magyarországi mérkőzésről is beszámolt.² E földrajzi határokat azonban nem kívánom pontosan betartani. A más városokban, régiókban tapasztalt erőszakos eseményekre való hivatkozásnak egyrészt az az oka, hogy bizonyos – nem tisztántúli – esetek pontosabb képet festhetnek témánkról, tovább árnyalhatják a futballerőszak egyes típusairól alkotott képet, másrészt szükségszerűen adódik a futballbajnokság struktúrájából. A század elején megszerveződött bajnokságban csak budapesti csapatok játszottak, vidéki futballszakosztályok alig-alig működtek. A század első évtizedének közepén illetve második felében szerveződtek meg az első komolyabb vidéki futballcsapatok, akik megalakították a kerületi labdarúgó alszövetségeket. Ezek a csapatok az illetékes alszövetség által szervezett bajnokságban játszottak, azaz vidéki és fővárosi, de különböző régiók csapatai között is csak elenyésző volt az érintkezés. Ez azt jelenti, hogy a futballerőszak régióközpontú megközelítésének nincs más alternatívája. Ezen a rendszeren változtatott a professzionizmus legalizálása, a legjobb amatőr egyesületek profi szakosztályokat hoztak létre (vidéken a Szombathelyi AK a Sabariát, a Szegedi AK a Bástyát), vagy önálló profi egyesület jött létre, mint a debreceni Bocskay, vagy a miskolci Attila. A profibajnokság mellett tovább működtek a régi, területi elven létrehozott amatőr bajnokságok is, vagyis egy kettős struktúra jött létre, így a futballerőszak is más értelmet nyert ezután: hiszen regionálisból országossá vált. Ezért ha meg akarjuk érteni a labdarúgó szövetség egyes, az erőszak visszaszorítására hozott rendelkezéseit, nem elegendő pusztán a keleti régió történéseit ismernünk.

AZ INCIDENSEK TÍPUSAI

Míg a rendszerváltást követő erőszakhullám jórészt a lelátókra, de mindenképpen az egyes szurkolói csoportok közötti összecsapásokra koncentrálódott, addig a két háború közötti futballerőszak jóval változatosabb volt. A különböző jellegű atrocitások eltérő számban fordultak elő a korszakban: így az 1920-as évek első feléből több játékosok közötti verekedésről tudunk, míg szurkolói összecsapások inkább a harmincas években történtek. A következőkben az incidensek típusait mutatom be több példával illusztrálva, egy megjegyzéssel: az erőszakos eseteket nagyon nehéz egyértelműen klasszifikálni. Az incidensek nagy hányadában több típus „keveredett”, így például nem fordult (nem fordulhatott) elő az, hogy a nézők csendben és nyugodtan végignézték volna, ahogyan a játékosok összeverekednek. Az egyes típusok sokszor egymásra épültek, vagyis együtt, egymás következményeként jelentkeztek.

² *Nyírvidek*, 1922. 07. 14.

Erőszak a játékosok között

Eric Dunning a sportolók közötti erőszaknak két típusát különbözteti meg (1995: 121). Az erőszak *véletlenszerű*, ha az egyik játékos akaratán kívül megüti vagy megrúgja ellenfelét, például a szerelni kívánó labdarúgó a labda helyett a másik futballista lábát találja el. A *szándékolt* erőszaknak két válfaja van. Az *expresszív* erőszak emóciókhoz kötött, egy korábbi cselekedet reakciójaként, annak megtorlásaként lép fel. Az *instrumentális* erőszak számításon alapul, célja az, hogy a játékos szabálytalankodásával előnyt szerezzen. Elias szerint a sportok elterjedésének előfeltétele, hogy a társadalomban magától értetődővé vált a nagyfokú önmérséklet, s az erős belső kényszerek és a szigorú érintkezési illemszabályok mindenkit féken tartanak. Legyen szó az erőszak bármelyik típusáról, az az önmérséklet hiányát vagy legalábbis háttérbe szorulását jelzi, s bár a civilizációs folyamat jelentősen visszaszorította a sportokban meglévő erőszakot (amint azt Elias és Dunning plasztikusan bemutatatta; Dunning: 1995a, 1995b, Elias: 1998, Elias – Dunning: 1974), a játékosok közötti durvaság a mai napig többször a felszínre tör.

A labdarúgás civilizált válfaja érkezett a századforduló Magyarországra, mégis, a játék már a kezdeti időszakban sem nélkülözte az erőszakot. Az első évek „kemény játéka” minden bizonnyal a „kick and rush” erősen individualista, ugyanakkor agresszív támadójátékkal operáló játéktípusából ered.³ A kortárs megfigyelő szavaival: „Még amikor az Orczy-kertben elkezdtük is kergetni a labdát és derék Perry⁴ barátunk ingujjban, hőzentrágerrel, de *cugos cipőben mért halálos rúgásokat a labda mellé* (kiemelés tőlem – Sz. P.), akkor sem láttuk, hogy ez a játék diadalmenetben fog a népek szívébe bevonulni” (Bobák 1908). 1919 után a híradásokban is még folyamatosan visszaköszön a probléma: a játékosok nem törődnek ellenfelük testi épségével, azaz „túl érelyesen” játszanak. A Dunning által véletlenszerű erőszakként definiált eseteknek nem tulajdonítottak nagy jelentőséget, mivel azt a játék velejárójaként értelmezték. Erről tanúskodik a *Nemzeti Sport*ban 1923 őszén megjelent „Elfajul a futball” című írás:

Nem a véletlenül elkövetett megrúgásokra, akaratlan belépésekre, szerencsétlen összefutásokra gondolunk most. [...] Azt rójuk fel, amit egyre sűrűbben tapasztalunk a magyar pályákon, hogy *a játékosok szándékosan játszanak durván. Az újabb idők szelleme szülte ezt a durvasági járványt, mely nem a gyenge játéktudásból, hanem a kevésbé sportszerű felfogásból fakad.* (kiemelés az eredetiben) És ez a járvány hatalmas arányokban terjed. Melegágya neki az igazi amatőr, vagyis teljesen gentleman, sportfelfogástól való eltávolodás és a játékosokban felébredt konjunktúra-szellem.⁵

Az újságíró aggodalma nem volt véletlen. Az 1920-as évek közepén egy sebészprofesszor egyetemi előadásában azt állította, hogy „a sebészet, különösen az utóbbi időben, nagyon sokat köszönhet a futballnak.”⁶ A „sebesültek” száma rohamosan nőtt, néhány éven belül Budapesten két futballista is belehalt a pályán szerzett sérülé-

3 A játéktípus történetiségéről lásd Hadas Miklós írását (1999).

4 Harry Perry angol atlétaedzőt a MAC szerződtette Magyarországra. Fontos szerepet játszott a futball magyarországi megismertésében.

5 *Nemzeti Sport*, 1923. 09. 01.

6 *Nemzeti Sport*, 1925. 12. 23.

seksbe. A labdarúgó szövetség ezért már 1919 márciusában bevezette a „büntető-kódexet”, amelynek alapján szigorúan büntették a durván játszó labdarúgókat.⁷

A tiszántúli erőszakos eseményeknek azonban csupán töredékét jelentették azok, ahol a játékosok támadtak egymásra. Amikor 1919 augusztusában a Nyíregyházi TVE Kisvárdán vendégszerepelt, az egyik debreceni napilap szerint: „A mérkőzés ocsmány verekedéssé fajult. Pofonok és súlyos ütegek csattanása vegyült a közönség rettenetes lármájába, amelyből záporosó módra hullottak a szitkok és gúnyolódások a szegény nyíregyházi fiúkra.”⁸ 1920 júniusában egy nyíregyházi mérkőzésen három játékost is a mentőorvos látott el.⁹ 1921 őszén az erőszak már a kisebb településeken is megjelent. Az egyik legdurvább mérkőzést Újfehértón játszották, ahol a Nagyálló vendégszerepelt.

Az első félidőben az Újfehértói Sport Egylet még labdát is rúgott olykor-olykor, habár már akkor alaposan elbántak néhány NSE játékosal. Ily körülmények ellenére a félidő csak 1:0 volt Újfehértó javára. Megbőszült ezen az Újfehértói Sport Egylet és a második félidőben a fokokkal és botokkal asszisztáló közönség óriási tetszése mellett most már teljesen eltekintett a labdarúgástól és ehelyett oly nagy mérvben kezdte üzni az emberrúgást, hogy a Nagyállói Sport Egylet 11 játékosa közül 10 itta meg a levét és nem is egyszer ájultan kellett egy-egy NSE játékost a barátságos mérkőzés színhelyéről elszállítani. A bírót a terrorisztikusan fellépő közönség és az újfehértói játékosok hatása alatt nem tudott erőlyesen fellépni, ezért a Nagyállói Sport Egylet végig fair játékot játszó csapata kénytelen volt a pályáról levonulni és hanyatt-homlok menteni a már megtépázott testi épségét. [...] A mérkőzés végén egyébként egy USE-ista kijelentette, hogy nem halt meg senki, nem történt semmi baj.”¹⁰

1924 őszén ismét Nyíregyházán feledkeztek meg a játékosok a szabályokról: egy helybeli csapatok között zajló összecsapáson hét játékost állított ki a bírót.¹¹ A játékosok közötti erőszakos esetekről beszámoló cikkek száma azonban nemsokára rohamosan csökkenni kezdett. 1926 tavaszán Debrecenben rendezték az utolsó olyan mérkőzést, melyet az erőszak magas szintje jellemzett: a Debreceni EAC–Debreceni KASE találkozót a *Keletmagyarországi Sporthírlap* bikaviadalhoz, a Debrecen mészárláshoz hasonlította. Azt azonban nehéz bizonyítani, hogy a játékosok közötti erőszakos összecsapások valóban csökkentek volna, hiszen ennek ellentmond a budapesti mérkőzések statisztikája.¹² Csupán feltételezhetjük: vagy az újságírók szoktak hozzá az új játékműlushoz, vagy/és megváltozott az erőszakos esetek jellege, vagyis esetleg a Tiszántúlon is nőtt, vagy legalábbis stagnált a sérülések száma, de – Dunning terminológiáját alkalmazva – a korábbi *szándékolt* erőszakot a (könnyebben elfogadható) *véletlenszerű* váltotta fel.

⁷ *Sporthírlap*, 1919. 03. 10.

⁸ *A Hírlap*, 1919. 08. 27.

⁹ Nyíregyházi TVE–Debreceni VSC, *Nyírvidék*, 1920. 06. 02.

¹⁰ *Nyírvidék*, 1921. 09. 07.

¹¹ *A Nyírvidék*, 1924. 09. 10-i száma az NyTVE–NyKISE városi rangadóról.

¹² *A Nemzeti Sport* 1925. 12. 23-i száma szerint, míg 1923 tavaszán csupán 43 sérültje volt a fővárosban játszott futballmérkőzéseknek, addig egy évvel később már 83, 1925 őszén pedig már meghaladta a 100-at. A törések száma viszont stagnált. Az 1923/24-es bajnokságban 35, az 1924/25-ös bajnokságban 36 törést jegyeztek fel, míg 1925 őszén (tehát egy fél idény alatt) 17-et.

Az ellenfél játékosai elleni atrocitás

Az első, fizikai agresszióval is járó, az ellenfél játékosaira irányuló szurkolói rendbontás két debreceni egyesület közötti mérkőzésen történt, amikor a találkozó közben „a közönség a pályára hatolt s ott a játékosokat valamint a rendet fenntartani igyekvő rendőröket is insultálta”.¹³ Az 1920-as évek elején több eset is előfordult, amikor a nézők betörték a pályára, és az ellenfél játékosai ellen támadólag léptek fel. Az esetek nagy részében rekonstruálhatók az okok is: amellett, hogy a másik egyesület a szimbolikus-politikai(-felekezeti!) tér ellentétes pólusán helyezkedett el, gyakran szerepet játszott, hogy a nézők úgy vélték, az ellenfél túl keményen játszik, s az egyáltalán vagy kellőképpen meg nem torolt sérelmekért nekik kell elégtételt venniük.

Kézenfekvő, hogy az erőszak ezen típusának bemutatására olyan példát hozzak, mely országos visszhangot váltott ki, s egyike volt azon botrányos mérkőzéseknek, melyekről a párizsi *Petit Parisien* is beszámolt. Az 1922 márciusában játszott Debreceni Torna Egylet–Debreceni Egyetemi Atlétikai Club mérkőzésen minden feltétel adott volt, hogy egy komoly botrány robbanjon ki. A mérköző csapatok a politikai és a felekezeti tér ellentétes pólusain álltak: egy régi, konzervatív-liberális polgári egyesület, melyben reformátusok és zsidók egyaránt részt vettek (DTE), állt szemben egy új, szélsőjobboldali egyetemi egyesülettel (DEAC), ahol ráadásul nagyon erős volt a katolikus befolyás. Ezen kívül a DTE-ben játszott a város egyik legdurvább játékosa, akit évekkel később örökre eltiltottak a labdarúgástól. Ez a játékos az egyébként is szokatlanul kemény mérkőzés során megsértette az egyetemista szurkolókat. Nem ismerjük a pontos nézőszámot, de vélhetően igen sokan lehettek, ráadásul az egyik egyetemi bajtársi egyesület több tagja is jelen volt a mérkőzésen. A rendőrség nem volt felkészülve a rendbontásra, a híradások szerint nem is avatkozott közbe. A következőkben öt újság beszámolója alapján próbálom rekonstruálni a történéseit.¹⁴

Az egyik DEAC szurkoló elmondása szerint, amikor a csapatukat éltették egy DTE játékos „piszok paraszt”-ot kiáltott feléjük. „Néhány temperamentumosabb kollégánk erre elhatározta, hogy elégtételt vesz magának, mint mondták: »a versenyt nem zavarjuk meg, de verseny után leszámolunk«”.¹⁵ Valószínű, hogy a közönség, a két csapat drukkeri ekkor „találták meg” egymást: „A két párt között éles ellentétek voltak a mérkőzés alatt felekezeti szempontból, ami különféle nem sportterre való kifejezésekben nyilvánult meg.” Két országos napilap hosszabban is beszámolt a mérkőzésről. Nézzük először a liberális verziót:

Vasárnap délután parázs verekedést rendezett egy diákszövetség Debrecenben a DEAC és a DTE futballmérkőzése után. A mérkőzésre zárt sorokban mintegy száz sapkás egyetemi hallgató vonult fel, akik a mérkőzés tartama alatt meglehetősen nyugodtan viselkedtek, csupán sűrűn röpítették a futballbíró

13 A DTE–DVSC mérkőzés kommentárja, *Színház és Sport*, 1920. 08. 08.

14 *Tiszántúli Hírlap*, 1922. 03. 21., *Keletmagyarországi Sporthírlap*, 1922. 03. 27., *Világ*, 1922. 03. 21., *Magyarország*, 1922. 03. 22., *Sporthírlap*, 1922. 03. 30. A két fővárosi politikai lap közül az egyik liberális (*Világ*), a másik pedig szélsőjobboldali (*Magyarország*), így arról is képet kapunk, hogyan írtak a lapok ugyanarról – teljesen másképp.

15 A DTE egyetemistákkal összetűzésbe került játékos volt a mérkőzés utáni botrány egyik főszereplője, Rott Kálmán.

felé, hogy: – Zsidó! Zsidó! A szolgálatot teljesítő rendőrtisztviselő közbe akart lépni, azonban kevés rendőr állott rendelkezésre és nem tartotta helyénvalónak, hogy a zárt rendekben sorakozó diákokat igazoltassa addig, amíg csak közbekialtásokkal zavarták a mérkőzést. A mérkőzés befejezésekor azonban, amikor a DTE csapatának tagjai az öltöző felé tartottak, mintegy ötven főből álló sapkás csoport az öltöző felé rohant és megállította őket, mire azonban közel értek hozzájuk, már csak négy játékos volt a pályatesten, név szerint Rott Kálmán, Szabó József, Urbanovits Lajos és Barta Pál. Az egyik diák utolérte a korláton át igyekvő Rott Kálmánt és belérúgott. Közben a háttérből előjöttek a többiek és körülfogták Szabót, Urbanovicsot és Bartát és ütlegetni kezdték őket. A verekedésben, mint eddig megállapították, előljárt Albisy József, a DEAC hátvédje, aki egyébként szintén egy diákszövetség tagja. Albisy először ágyékon rúgta Szabót, aki elterült a földön, azután Barta Pálra rohant, akit öklével kétszer egymásután arculcsapott, úgy, hogy az ütés nyomán hatalmas véraláfutások támadtak. Urbanovitsot többen ütötték, főként a fején, úgy, hogy csak támolyogva tudott az öltöző ajtajáig jutni, ahonnan ezután társai segítettek az öltözőbe. A diákok viselkedéséből világosan látható volt, hogy a zsidó játékosokat akarták inzultálni, azonban a verekedés áldozatai valamennyien keresztények. A rendőrségi készenlét kevésnek bizonyult a száz főnyi fokosokkal felfegyverzett csapat ellen. A verekedés befejeztével a diákok először az Erger – Berger – Schossberger nótát énekeltek, majd utána ezt a nótát: Huszonegy, huszonkettő, huszonhárom / Horthy Miklós a legelső a világon / Huszonegy, huszonkettő, huszonhárom / Gömbös Gyula a második a világon / Huszonegy, huszonkettő, huszonhárom / Héjjas Iván a harmadik a világon / Huszonegy, huszonkettő, huszonhárom / Bűdös zsidó az utolsó a világon. A DTE bántalmazott játékosai főjelentést tettek részben az ismertevű, részben pedig ismeretlen verekedők ellen testi sértés büntette miatt. A rendőrség hivatalos nyilatkozata szerint a jövőben gondoskodni fog a játékosok teljes védelméről, hogy hasonló esetek ne fordulhassanak elő.

A Magyarság mindezekről teljesen másképp számolt be, ráadásul náluk a keresztény *Rottból* zsidó *Róth* lett:

Keresztényellenes tüntetés volt vasárnap Debrecenben, ahol a Debreceni Egyetemi Atlétikai Club keresztény egyetemi hallgatókból álló csapata mérkőzött a legtúlzottabb liberálisokból tömörült Debreceni Torna Egylet csapatával. A mérkőzést a nagy fölényben levő egyetemi csapat nyerte meg 2:0 gólaránnyal, bár játékbeli túlsúlyát az ellenfél játékosai a legveszedelmesebb embermenő játékkal és a legválogatottabb durvaságokkal igyekeztek ellensúlyozni. Támogatták őket ebben a törekvésükben a nézőközönségnek nagy számban megjelent liberális elemei, akik hangosan tüntetve, fanatikusan közbekialtásokkal biztatták a Debreceni Torna Egylet fizikumra erősebb, de játszani nem tudó legényeit az egyetemi csapat legázolására. A meg-megújuló biztatás meghallgatásra is talált és különösen a Tornaegylet Róth nevű zsidó hátvédje volt az, aki kíméletlenül igyekezett megfélemlíteni az egyetemi csatárokat, labda helyett mindig a szembenálló ellenfél lábaszára, vagy hasa felé irányítva rúgásait. Ez az embertelen és alattomos játékmódor annyira felbőszítette a jobbérzésű nézőközönséget, hogy a játék végeztével meg akarták verni a magáról megfejtkezett és teljesen megvadult hátvédet, de az még idejekorán megszaladt és a segítségére összetömörült liberális nézők közé menekült és az ő oltalmuk mellett hagyta el a pályát, ahol a közönségnek keresztény része és az egyetemi csapat tagjai még sokáig felháborodással tárgyalták az ellenfél és párthíveik viselkedését és egyhangúlag elítélte a Budapestről leküldött játékbíró magatartását, aki nem igyekezett idejekorán megfékezni Róth hátvéd és társainak brutális játékmódorát.

A *Világ* cikkére – melyben egy diákszövetséget gyanúsítanak meg a botrány kirobbantásával – gyorsan reagált a Turul Szövetség keretében működő Csaba Bajtársi Egyesület. Szerintük a fővárosi lap cikkének „egész beállítása hamis és szemenszedett valótlanságokat tartalmaz. A mérkőzésen történetekhez a Bajtársi Egyesületnek semmi köze sincs. Érthető ezen destruktív újság viselkedése egy fajmagyar egyesülettel szemben.”¹⁶ A szintén Budapesten megjelenő *Sport hírlap*, a mérkőzés bíróját, Gruber Mihályt szólalta meg. A játékvezető rövid nyilatkozata viszont a *Világ* cikkének állításait

¹⁶ *Hajdúföld*, 1922. 03. 23.

támasztja alá: „A második félidő 45. percében, amikor a mérkőzést lefújtam, a pálya állóhelyközönsége közül egy diáksapkás egyén fennhangon a következőket mondta: »Csabaszövetség! Utánam! Üssük a zsidókat!«”

A feyelmi bizottság végül Albisy Józsefet (DEAC) játékosársának „tettleges bántalmazása” miatt 10 hétre, Rott Kálmánt (DTE) a közönség szóbeli megsértéséért 8 hétre tiltotta el.¹⁷ A történet 1923-ban és 1924-ben folytatódott. 1923-ban a két egyesület mérkőzésének végén a DTE egyik játékosa az öt mérkőzés közben szidalmazó DEAC szurkolót felpofozta, a rendőrbíró a vétkes játékost háromnapos fogházra ítélte.¹⁸ Az 1924-es derbin Rottot a bíró kiállította, aki a mérkőzés végén inzultálta a bírót, a játékost ezután örökre eltiltották.¹⁹

A korabeli kommentárok gyakran szóltak arról, hogy a közönség egy része túl hangos, ezzel „felizgatja” a játékosokat és a lelátón is olyan hangulatot teremtenek, ami elősegíti erőszakos cselekmények megjelenését. A játékosok közötti és nézők körében tapasztalt erőszak ilyen összekapcsolása szokatlannak tűnik, de ha megnézzük a botrányba fulladt mérkőzéseken bekiabált rigmusokat, a fenti magyarázatot is relevánsnak tekinthetjük. Sajnos csak ritkán írt a sajtó arról, hogy a nézők hogyan buzdították csapatukat (valószínű, hogy az együttszurkolás – rigmusok tömeges skandalálása – nem is volt megszokott), néhány durva bekiabálást (az ország több régiójából) mégis sikerült összegyűjtenem. Szinte mindegyik az ellenfél játékosainak fizikai megálázására, megsemmisítésére hív fel!²⁰

- Talpalj bele! Csak a gyomrába fekjüdj! Készítsd ki a Kertesit! (Vérhalom–Budapesti EAC, 1919)
- Rúgd le!, Vágd agyon!, Üsd pofon! (Debreceni MTK–Nyíregyházi TVE, 1920)
- Zsidó! Zsidó! (Debreceni EAC–Debreceni TE, 1922)
- Lincseljétek meg a bírót! (Kisvárdai SE–Debreceni KASE, 1922)
- Üssétek agyon ezeket a kizabált Horthy-betyárokat! (Wiener Neustadt–Soproni FAC, 1922)
- Rúgd ki a szemét!, Törd el a lábát!, Mássz bele a gyomrába!, Taposd agyon a csirkefogót! (Mérkőzés Szentesen, 1922)
- Csak a belüket vegyétek ki!, Majd még veresebbé tesszük azokat a trikókat! (utalás a Szegedi AK színeire), Üssétek őket fejbe, hadd dögöljenek meg! (Csabai Előre–Szegedi AK, 1922)²¹
- Rúgd szét a fejét! Tedd tönkre, hogy a mentők is ithagyják! Rúgd agyon! Mássz a belibe! Törd el a lábát! (Ékszerészek–Fővárosi T. Kör 1924)
- Pfüj gazember, csaló! (UTE–III. ker. vízilabda-mérkőzés, 1929)
- Apagyilkos!, Hazaáruló! (Debreceni KASE–Debreceni EAC, 1932)²²
- Piszok csirkefogók! Ronda banda! (Bocskay–Ferencváros, 1937)

¹⁷ *Hajdúföld*, 1923. 03. 29.

¹⁸ *Tiszántúli Hírlap*, 1923. 06. 20.

¹⁹ *Hajdúföld*, 1924. 11. 18., 1924. 12. 05.

²⁰ A források sorrendben: *Sport hírlap*, 1919. 12. 18., *Nyírvidek*, 1920. 09. 22., *Világ*, 1922. 03. 21., *Debreceni Független Újság*, 1922. 06. 08., *Nemzeti Sport*, 1922. 06. 16., *Sportújság* (Szeged), 1922. 10. 02., *Sportújság* (Szeged), 1922. 11. 27., *Sport hírlap*, 1924. 11. 13., *Magyarság*, 1929. 07. 30., *Debrecen*, 1932. 11. 16., *Magyarság*, 1937. 11. 04.

²¹ Az újságíró hozzászól: „Nem mondunk új dolgot, hiszen köztudomású, hogy Békéscsabán olyan a futballmérkőzések közönsége, amilyenhez fogható talán a legsötétebb Afrikában található.”

²² A DKASE egyik – ellenfelének lábtörést okozó – játékosa volt a bekiabálások célpontja. A hazaáruló jelző vélhetően annak szól, hogy a balesetben vétkes játékos, az első osztályú debreceni Bocskayban később egy élvonalbeli mérkőzést is játszó Magyar (Mermelstein) Imre három hónappal korábban tért vissza egykori egyesületébe a cionista Hakoah Wien-ből.

A labdarúgó szövetség folyamatosan figyelmeztette a nézőket, hogy a kihágásokat súlyosan meg fogják torolni, és akár a labdarúgópályákat is bezárják. A budapesti pályákon nagyjából már sikerült is rendet csinálni, 1926-tól viszont az új, profi bajnokságban már vidékiek is játszottak, ahol még korántsem állt helyre a régi, békés világ. A Professzionalista Labdarúgók Szövetsége már az első botrányos mérkőzés után rendet akart teremteni. 1927 elején játszották a Soroksár–Turul másodosztályú találkozót, ahol a nézők a bírót kövekkel dobálták meg, az ellenfél játékosai közül pedig többet megvertek. A labdarúgó szövetség rendkívül kemény hangú ultimátumot intézett az egyesületekhez, és a soroksári pályát azonnal bezáratta. Alig fél év múlva, az akkor már első osztályú debreceni Bocskay pályáját fenyegette betiltással a szövetség. A Bocskay–Sabaria mérkőzés eseményeiről a *Nemzeti Sport* címlapon számolt be: „A Sabaria játékosai beszélték el, hogy már a pályára vonuláskor apró kavicsal és almával dobálták őket, később pedig olyan fenyegető hangulat uralkodott a pálya körül, amely teljesen lehetetlenné tette a nyugodt játékot. Félidőben a levonuláskor leköpdösték és alattomosan megrugdosták egyik-másik szombathelyi játékost.”²³

A Bocskay végül különösebb retorziók nélkül vészelt át ezt az időszakot. A szövetség azonban csak a pályán belül tudta az egyesületektől megkövetelni, hogy azok betartassák a rendet. Az erőszak először kiszorult a pályáról a nézőterre, onnan pedig az utcára. A pályán kívül a rendőrség biztosította a rendet, egyre nagyobb felkészültséggel, néha már a félszázat is meghaladta azon rendőrök száma, akiknek a vendégcsapatra és a bíróra kellett vigyáznia.²⁴ Viszont e támadások jó része már a bírókat fenyegette. Ennek vélhetően – a stadionokon belül tartott szigorú renden kívül – az az oka, hogy a kemény játékot sikerült némiképp visszaszorítani, vagyis a játékosok elleni szurkolói támadások egyik legfőbb oka megszűnt. Az 1930-tól elkövetett játékosok elleni agresszív szurkolói fellépéssel kizárólag a falvakban találkozhatunk, ami az esetek nagy részében kimerült néhány pofonban.

A bíró elleni atrocitás

A korszakban a bírók elleni támadásokat két típusba sorolhatjuk. A húszas években a bírók és az ellenfél játékosai egyszerre voltak célpontjai a közönségnek. Megtámadták a játékosokat, mert durvák voltak, és megtámadták a bírót (vagy csak „tüntettek ellene”, esetleg a mérkőzés után megdobálták) mert nem volt elég keménykező, vagy egyszerűen rosszul bírászkodott. A bírók védettebbek voltak, vélhetően a szurkolókban volt annyi tisztelet a hatalom iránt – hiszen a bíró a futballban a hatalmat képviseli, így bántalmazása egyfajta lázadás –, hogy a durva támadásoktól megkímél-

²³ *Nemzeti Sport*, 1927. 10. 18.

²⁴ A fenti leírás a debreceni Bocskay profiegyesület mérkőzéseire vonatkozik, mivel a profizmus bevezetésével az amatőr futball fokozatosan elveszítette vonzerejét, először Debrecenben, később Nyíregyházán is, a gazdasági válság pedig tönkretette Kisvárda labdarúgását. Így az amatőr futballmérkőzéseket csak néhány száz néző előtt játszották.

jék a játékvezetőt.²⁵ Nagyon ritkán fordult csak elő, hogy játékos támadt a bíróra, hiszen ez minden esetben a labdarúgó örökös eltiltását vonta maga után. 1921-ben az egyik budapesti, másodosztályú mérkőzés játékvezetője kiállított egy játékost. A megfogyatkozott csapat egyik hátvédje ekkor „Tiltsanak ki örökre!” kiáltással vetette magát a bíróra.²⁶ Vagyis az ilyen tettet elkövető játékos örökös eltiltásának alternatívája, enyhébb ítélete nem volt, és ezzel a játékosok is tisztában voltak. Élvonalbéli mérkőzésen tudomásom szerint egyetlen esetben fordult elő, hogy játékos a (határ)bíróra támadt. 1927 elején, Szombathelyen a hazaiak hátvédje a partjelzőt támadta meg az öltözőben: „Nagy János az öltöző ajtófélfájába fogódzva, hátrafelé helyezte el a gyomorrúgást, hogy az mentől hatásosabb legyen. [...] A szegény lerúgott Hacker Ferenc határbíró csak órák múlva tért magához, a kórházban.”²⁷

A Tiszántúlon a húszas években egyetlen esetben ért komoly (fizikai) támadás bírót, az azonban – amennyire meg lehet ítélni a beszámolókból – életveszélyes volt. A *Petit Parisien* két botrányos mérkőzésről számolt be: a debreceni összecsapásban játékosokat támadtak meg nézők, a másik eset Kisvárdán volt, és mind méreteiben, mind erőszakosságában meghaladta a debrecenit. 1922 júniusában 2000 néző zsúfolódott össze a kisvárdai pályán, vendégük az a Debreceni KASE volt, amely már egy héttel azelőtt is játszott a szabolcsi városban, akkor a KTE, most a KSE volt az ellenfél. A KTE elleni mérkőzés után a bíró kijelentette, hogy „a kisvárdai közönség atrocitásai miatt... míg ezen állapotok meg nem szűnnek, KTE meccsen bírászkodást nem vállal”²⁸ – ezek után nem meglepő, hogy a következő mérkőzés is botrányba fulladt.²⁹

A botrány a második féldőben keletkezett. Az addig is türelmetlenül hangos közönség a DKASE második góljánál betódult a pályára és a bírót arra akarta terrorizálni, hogy a gólt érvénytelenítse, mert az a KSE játékosok szerint offside-ból esett. [...] Amikor a pályára feltódult közönség botokkal hadonászva a bíró felé roham, a KSE elnöke, kerületi alelnök ezt kiabálta a közönség felé: – Lincseljétek meg a bírót! Neumann Ármint, a DKASE intézőjét, amikor a szorongatott helyzetben lévő bíró segítségére a pályára igyekezett, egy Reismann nevű KSE vezetőtag megfogta és botjával fejére sújtott.³⁰

A játékvezetők helyzete a húszas évek végétől lett kritikusabb, bár az is igaz, hogy ők lényegesen kevesebb alkalommal voltak ténylegesen szenvedő alanyai az erőszaknak,

25 Össze sem lehet azonban hasonlítani a korabeli magyar és olasz állapotokat. Kutik András 1924-ben ment ki Olaszországba futballozni, s egy húsz évvel később készült interjúból kiderül, az olasz bírók közül többen halalos sebesüléseket is szereztek az őket ért támadásokban. „Egy kis füzetet vett elő a zsebéből és abban lapozgatva a következő neveket kezdte olvasni: Badzetta Giovanni, Bettale Pietro, Dicosi Marion, Fantoni Ottavio... Még sok nevet látunk sorakozni egymás után, arra kértük tehát, hogy ne folytassa a felsorolást. – Ezek mind az olasz labdarúgás hősi halottai, mert a haláluknak az volt az előidézője, hogy a mérkőzés után a közönség úgy összeverte őket, hogy rövidesen belehaltak a sérüléseikbe.” (*Nemzeti Sport*, 1944. 03. 17.)

26 *Nemzeti Sport*, 1921. 04. 09. „A meglepett bíró reagált az inzultusra és visszaüött, mire a magáról megfélemlkezett ember hasba rúgta a bírót és csak rendőrök közbelépése szabadította ki Vadast (a bírót – Sz. P.)” A játékost az eset után valóban örökre eltiltották.

27 *Magyarság*, 1927. 03. 24.

28 *Tiszántúli Hírlap*, 1922. 06. 02.

29 Debreceni és nyíregyházi egyesületek többször kérték a kerület vezetését, hogy helyezték bojkott alá Kisvárdát, ahol a húszas években többször előfordult, hogy az ellenfél játékosait, vezetőit súlyosan bántalmazták.

30 *Debreceni Független Újság*, 1922. 06. 08.

hiszen az esetek nagy részében a mérkőzést biztosító rendőri állomány megóvta őket. Nagyon ritkán fordult elő, hogy a bírót valóban megverték volna, vagy az akkor elterjedt támadóeszközöktől szenvedtek volna sérüléseket.³¹ Míg a húszas években az erőszak elsősorban az ellenfél futballistáira irányult, a harmincas években részben áttevődött a bírókra. „Bűnük” már nem az volt, hogy nem elég erélyesek és szigorúak, ennél sokkal nagyobb: szándékosan elcsalják a mérkőzéseket. A vidéki profi klubokban gyakorlatilag mindenhol úgy tekintettek a játékvezetőkre, mint az ellenfél – a fővárosi ellenfél! – 12. játékosára. Sokak szerint a budapesti központú szövetség pártos bírók kiküldésével akarta megakadályozni, hogy vidékiek beleszóljanak a bajnokság első helyeinek elosztásába. A profi labdarúgó szövetség – érthetően – egyik legfőbb feladatának tekintette a játékvezetők védelmét, így szinte egyáltalán nem találkozunk olyan esettel, amikor bírót stadionon belül ért volna inzultus. A stadionok előtt várakozó nézőkkel viszont már sokszor nem tudtak mit kezdeni. Viczenik, Hertzka, Csárdás, Gombos, Boronkay, Vogel: profi bajnoki mérkőzést mentek vezetni Debrecenbe, és közáporban távoztak... 1930 tavaszán a Bocskay–Budai 11 bírójának még szerencséje volt, bár ezren vártak rá kövekkel felszerelve, a rendőrkordon 500 méterre kiszorította a kapunál várakozó feldühödött szurkolókat.³² Másfél évvel később a Bocskay ugyan legyőzte a Nemzetit, a bíró azonban egy – a nézők szerint – jogtalan büntetést megadott a fővárosiaknak, a Bocskaynak viszont több szabályos 11-est nem. A bíró még fokozott rendőri védelem nélkül, de nem mindennapi kalandok után tudott csak eljutni a vasútállomásra.

A közönség nem elégedett meg azzal, hogy a Bocskay győzött, hiszen nem egyszer fordult már elő Debrecenben, hogy veszített mérkőzés után a bírót és az ellencsapatot éltette. A bíró az öltözőbe vonult, a tömeg pedig a pályán kívül várta Csárdást, szembe akart nézni vele. A rendőrség minden óvintézkedést megtett, de a tömeget szétszlatni nem sikerült. Ilyen feszült várakozással teltek a percek. Mindenki a pálya kijáratát figyelte és leste Csárdás kivonulását. Előbb a Nemzeti játékosai jöttek ki, minden szem feléjük fordult, de ők barátságosan integettek: – Nem a bíró, nem a bíró! Végre megfelelő kísérettel Csárdás is távozni készült, de ekkor már üres volt a pálya előtti térség. Taxiba akart ülni a bíró, a soffőr azonban felismerte és barátságosan elhárította a megbízatást. – A bíró urat nem viszem be – mondta a soffőr határozottan. Nem maradt más hátra, mint villamoson bemenni a városba. Be is jutott Csárdás az egyik villamos kocsiába, többen azonban felismerték és integettek a gyalogosoknak, akik nyomban tudták, hogy milyen kedves vendéget szállít a kocsi. Ismét együtt volt párszáz ember és a kocsi és a kocsin kívül szidalmak pergőtüze repült Csárdás felé. A tömeg a kocsi elé állt és megállásra kényszerítette, majd a düh nem ismert határt és a kocsi ablakait is beverték. A kalauz Csárdástól kérte az ablakok árát, aki halálsápadtan kucorgott egy rendőrtiszt mellett. A Kossuth utcai végállomásnál ismét sokan várták a bíró urat, akit még a hölgyek sem kíméltek, alaposan odamondogatva néhány fullánkos megjegyzést. Csárdás az Arany Bika kávéházba menekült, az ablak mellett foglalt helyet, de itt is figyelmeztették, hogy vonuljon a kávéház belsejébe, mert féltő volt, hogy a tömeg a kávéház ablakait is beveri. Sportemberek vették körül Csárdást, akinek alaposan megmondták véleményüket a megadott és meg nem adott 11-esekről. Csárdás nem tudott védekezni. Makacsságból csinált mindent, ezt nem merre bevallani és most érezte csak igazán, milyen nagy hibákat követett el. Ez a nap emlékezetes marad számára.³³

31 Legelterjedtebb támadóeszköz a fokos és a bot volt, de találkozhattunk esernyővel, késsel, bajonettel, szuronnal, boxerrel és revolverrel is. Eddigi kutatásaim során egy olyan esettel találkoztam, amikor a rendőrök fegyvert használtak: 1923 őszén Erzsébetfalván, a helyi szurkolók szétszlatására – mintegy előkészítve a kardlapozást – figyelmeztető lövéseket adtak le. (*Nemzeti Sport*, 1923. 09. 11.)

32 *Nemzeti Sport*, 1930. 03. 16.

33 *Debreceni Független Újság*, 1931. 09. 15.

A fenti mérkőzést az 1931/32-es bajnokság második fordulójában játszották, fővárosi ellenfél ellen, s a debreceni győzelem ellenére menekülnie kellett a bírónak. A bajnokság záró fordulójában szinte megismétlődött minden: fővárosi ellenfél (III. ker. FC), debreceni győzelem (2:0) – és botrány. A játékvezető azonban ekkor már sokkal komolyabb védelemre szorult, és a rendkívül keményen játszó óbudai játékosokat is kőzapporral búcsúztatták.

A mérkőzést vezető bíró taxin akart az állomásra hajtani, az autó lépcsőjére egy rendőr is felállt. Ez sem segített azonban, mert mihelyt megindult a kocsi, nyomban nekizúdult a kőzappor. Boronkay (a bíró – Sz. P.) előrántotta revolverét, majd még egy rendőr ugrott a kocsi másik lépcsőjére. Végül is csak az segített, hogy a sofőr teljes sebességgel kirohant a tömegből. A bíró után jöttek a III. ker. FC játékosainak kocsijai. Ezeken is hiába állott jobbról, balról két rendőr, szitkok zuhataga és kőzappor zúdult ezekre az autókra is. A pályától fél kilométernyire egy idegen kocsiban ülők támadtak az egyik autóra, amelyben óbudai játékosok ültek. A támadás rövidesen közelharcban kulminált, végül a taxi sofőrije rávezette az autót a kocsira és így sikerült elmenekülnie. Közben a repülő kövektől több óbudai játékos meg is sebesült.³⁴

Ez volt az utolsó olyan mérkőzése a Bocskaynak, melyet még a DVSC pályáján játszott, s a találkozó botrány követte. A csapat 1934-ben átköltözött az akkor átadott Nagyerdei Stadionba, ahol a mérkőzés utáni rendbontások is nehezebbé váltak. Az erdei utakkal övezett stadionból ugyanis lényegesen könnyebb volt a bírót megszöktetni. Az 1935 tavaszán rendezett Bocskay–Ferencváros mérkőzés bíróját 36 rendőr kordonja védte, de az új terep megnehezítette a drukkerok dolgát.

Aztán elindult a taxi. A tömeg utána. Kétfelé szaladtak. Az egyik párt szerint jobbra, a másik szerint balra szaladva nyílegyenes irányban lehet legjobban utolérni a kacsaringós utakon haladó taxit. Mi meg csodálkozunk:

– Hogyan? Nem tudják, melyik a legrövidebb út? – Nem, kérem – válaszolta az egyik visszamaradt, bíróverésre kész szurkoló. Itt még nem ismerjük a terepet! Eddig csak a DVSC pályán fejlődöttünk néha „rajvonalba” a meccs után, de ez a terep még új, a Stadionban most volt először szó arról, hogy „meg kellene verni a bírót”.³⁵

Két év múlva a római Laziot legyőző, s ezzel Középeurópai Kupát nyert Ferencváros volt az ellenfél, és ismét a rendőrségnek kellett megóvnia a bírót. A fővárosi játékosokat durvaságuk miatt szidták a nézők, az első félidő végén a ferencvárosi „Toldi beugrott a kerítésen keresztül és felelősségre vonta az egyes bekiabálókat”. Tátrai és Háda követte játékostársát, Háda az egyik nézőt „ököllel arcul ütötte”. A rendőrök az öltözőben igazoltatták a három ferencvárosi labdarúgót. A mérkőzés után 2000 szurkolót tartottak távol a mérkőzés játékvezetőjétől, és ezúttal – az előzmények ismeretében érthetően – a ferencvárosi játékosoktól is. A feladatot tizennégy lovas és tíz gyalogos rendőr meg is oldotta, egy szurkolót megbilincselve vezettek el, „csupán” a Ferencváros háznagyának autója részesült a kőzapporban.³⁶ Az utolsó eset, amikor a bíró védelemre szorult, 1939-ben a Bocskay–Szeged mérkőzésen fordult elő. Akkor azonban már a kivezényelt negyven rendőr is kevésnek bizonyult, a bírót mentőautón (!) szöktették meg.³⁷

³⁴ *Nemzeti Sport*, 1932. 06. 13.

³⁵ *Nemzeti Sport*, 1935. 03. 12.

³⁶ *Nemzeti Sport*, 1937. 11. 02.; *Debrecen*, 1937. 11. 03.

³⁷ *Debreceni Újság–Hajdúföld*, 1939. 09. 12.

A nézők közötti erőszak

A mintegy száz, erőszakkal tarkított tiszántúli mérkőzés között csak *elvéte* találkoztunk olyannal, ahol a résztvevők a két egyesület szurkolói lettek volna. Ez azért különös, mert a húszas évek elején több olyan mérkőzést játszottak, ahol két debreceni vagy két nyíregyházi csapat találkozott és nagy számban jelentek meg szurkolók, azaz minden adott volt ahhoz, hogy az egyébként is forró hangulatú mérkőzéseken nemcsak a pályán, de a nézőtérén is elszabaduljanak az indulatok. A nézők közötti erőszak azonban még a fővárosban is ritka volt. A jelenség oka vélhetően a futballerőszaknak a maitól gyökeresen különböző szerepe volt az oka: az soha sem volt véletlenszerű, „önmagáért való” és ok nélküli, a közönség minden esetben valamilyen vélt vagy valós jogtalanságot torolt meg. Lehetséges, hogy a másik csapatban ellenséget láttak, mert az egy „ellentétes” társadalmi csoport reprezentánsa volt, ez azonban nem jelentette azt, hogy kiváltó ok nélkül a másik csapat szurkolóira támadtak volna. Még a másik tábor rágalmozása is mélyen elítélendő tettnek minősült. Jó példa erre, amikor 1919-ben helyi rangadót játszott a Debreceni TE a Debreceni KASE-val. Az 1:1-re végződő találkozóra 5000 (!) néző látogatott ki, tehát adott lett volna a lehetőség egy komolyabb összecsapásra, és mégis: „A mérkőzés előtt a DKASE ügyvezető elnöke a DTE-t bántó nyilatkozatot szócsövelet a közönség felé, ami az egész intelligens közönségben hatalmas visszatetszést szült.³⁸” Még akkor is csak elvéte fordult elő szurkolók közötti rendbontás, ha – a korszakban elterjedt kifejezéssel élve – „ellentétes világnézetű” csapatok játszottak egymással. A fenti „szócsöves” eset mutatja, hogy az ellenfél szurkolóinak „hergelése” nem volt elfogadott.

A Tiszántúlon akkor jegyezhetjük fel az első nézők közötti összecsapásokat dokumentáló beszámolókat, amikor megjelentek a rivális településről érkező vendégcsapatot elkísérő drukkerek. Ez viszont magyarázatul szolgálhat arra, miért nem verekedtek össze az egy városban lakó szurkolók: elképzelhető, hogy a városon belül a rivális csapatok szurkolói ismerték egymást, e városok méretéből, s a szurkolók relatív alacsony számából adódóan lehetetlen volt személytelen maradni, a tömegben megbújni. A vendégzurkolókkal szembeni viselkedésnél már nem volt ilyen visszatartó erő. Mivel a '20-as évek első felében csupán elvéte fordult elő, hogy a vendégcsapatot szurkolók kísérik el, az ilyen típusú botrányok az évtized végén jelentek meg. Először Debrecenben, az egyik nyíregyházi egyesülettel esett meg, hogy a házigazdák nem bizonyultak szívélyes vendéglátóknak, mivel „az NyKISE játékosait, vezetőségét és kísérlő közönségét válogatott sértésekkel illették, a tribünön egymást érték a tumultuózus jelenetek, igazoltatások és úgy festett a nézőtér, mint egy szélsőséges politikai népgyűlés”.³⁹

Az NyKISE szurkolóival a debreceni kereskedők csapatával játszott mérkőzés után történt a botrányos eset, ők alig fél év múlva „váltak vissza” – most a debreceni egyetemistáknak –, miután az NyKISE–DEAC mérkőzés után a játékosokat és a csapat kísérlőit botokkal kergették meg, egészen a nyíregyházi vasútállomásig.⁴⁰ A követ-

³⁸ A Hírlap, 1919. 10. 07.

³⁹ Keletmagyarországi Sporthírlap, 1928. 03. 26.

⁴⁰ Keletmagyarországi Sporthírlap, 1928. 11. 12.

kező szurkolói összecsapásnak ismét az NyKISE volt a résztvevője, ezúttal szenvedő alanya. A nehezen kezelhető kisvárdai közönséget sokszor próbálták bojkottal fenyegetve sportszerűbb viselkedésre fogni a debreceniek és nyíregyháziak. 1929-ben ismét bebizonyosodott, hogy ez a törekvés még nem érte el célját, pedig néhány évvel azelőtt a nyíregyháziak már megpróbálták – a szabolcsi összefogás jegyében – normalizálni kapcsolatukat Kisvárdával: „A vereség miatt elkeseredett kisvárdai közönség azután ütlegetni kezdte az NyKISE kísérőit és a rendőri készség kevés volt ahhoz, hogy a botrányt megakadályozza... Az autóbuzson átrándult nyíregyházi közönséget kővel dobálták meg és örülhettek a végén, hogy ép bőrrel menekülhettek meg ebből a pokolból.”⁴¹

1930-ban két alkalommal csaptak össze szurkolók, májusban két nyíregyházi csapat, a NyÖTSE és az NyKISE (ismét!) szurkolói,⁴² novemberben Nagykállón a szintén nyíregyházi NyTVE volt a vendég, s „a túl hangos nagykállói publikum a nagyszámban átrándult nyíregyházi drukkerekkel többször összekülönbözött”.⁴³ 1932-ben a források tanúsága szerint először fordult elő, hogy debreceni szurkoló támadt debreceni szurkolóra: a két régi rivális, a kereskedő és az egyetemi csapat mérkőzésén az egyetemi csapat hívei a második féldőben véresre vertek egy DKASE drukkert. Az eset felvezetése volt a másnap kezdődő egyetemi antiszemita zavargásnak, melynek során rövidebb időre be is kellett zárni a felsőoktatási intézményt.⁴⁴

Ezen esetek az erőszak egyéb típusaihoz képest elhanyagolhatóak voltak. Az a tény, hogy szurkolók közötti erőszak csak akkor fordult elő, ha az ellenfél drukkeri más városból érkeztek, nagyban gátolta az ilyen jellegű atrocitások megjelenését. A profizmus bevezetésével az ellenfelek földrajzilag igen messze kerültek Debrecentől, ritka alkalomnak számított, hogy drukkerek érkezzenek az alföldi városba. Néhány évig a Bocskay egy osztályban szerepelt a miskolci Attilával, így a közeli településről többször érkeztek nagy számban szurkolók – 1932-ben például ezeröttszázan⁴⁵ – de komolyabb rendbontásra nem került sor. Az igazi „attrakció” a fővárosi nagygyűlések szereplése volt. Ha a Ferencváros érkezett Debrecenbe, a belépőjegyeket Nyíregyházán, Kisvárdán, Mátészalkán, de még Nagyváradon is árusították.⁴⁶ Amikor a Ferencváros – a magyar bajnokság történetében mindmáig példa nélküli módon – száz százalékos teljesítménnyel lett első (1931/32), a bajnoki címet eldöntő mérkőzést éppen Debrecenben játszották. A *Magyarság* szerint a délelőtt Debrecenbe érkezett „filléres gyors” utasainak tekintélyes része a mérkőzés miatt utazott a Hajdúságba,⁴⁷ az egyik törvényhatósági képviselő pedig azt állította, hogy a bajnokcsapatot 5000 (!) drukker kísérte el.⁴⁸ Szurkolói összecsapások ezeken a mérkőzéseken gyakorlatilag nem voltak, a rendőrségnek alighanem komoly problémát jelentett volna, ha nemcsak a bírót kell megvédenie, hanem több száz

41 *Keletmagyarországi Sporthírlap*, 1929. 06. 03.

42 *Nyírvidék*, 1930. 05. 27.

43 *Nyírvidék*, 1930. 11. 06.

44 *Debrecen*, 1932. 11. 16., 1932. 11. 17.

45 A *Nemzeti Sport* és a *Debrecen* is 1500 vendégszurkolóról írt (1932. 04. 03.), a *Nemzeti Sport* címlapon számolt be az eseményről: „A miskolciak elárasztyják ma Debrecent”.

46 *Debrecen*, 1930. 08. 28.

47 *Magyarság*, 1932. 04. 19.

48 *Debrecen*, 1932. 05. 03. Hegyemei Kiss Pál képviselő a Bocskay elnöke is volt.

embert kell szétválasztania. Éppen erről tanúskodik az egyetlen eset, amikor – 1934-ben az újpestiek vendégszereplése után – mégis összetűzésbe keveredtek a szurkolók.

Nem akarjuk védeni, de elítélni sem tudjuk a felháborodott közönséget, amely a mérkőzés végén zajosan tüntetett az Újpest ellen és néhol közelharcba bocsátkozott az Újpestről iderándult drukkerekkel, akik ahelyett, hogy csendesen elvonultak volna a dicstelen csata színhelyéről, a legpökhendibb, legütszélibb, legprovokálóbb gyalázkodásokat szórták Debrecenre és ilyenformán saját maguknak köszönhetik azt a néhány pofont, amelyet a vérmesebb és önérzetesebb debreceni drukkerek kiosztottak a számukra. A pálya bejáratánál közel ezerfőnyi tömeg sorakozott fel és várta az újpestieket, hogy egy kis pfüjölással búcsúztassa őket, a rendőrség azonban erélyesen oszlatni kezdte a sokaságot, közben a lovasrendőrök kardot is rántottak és a rendcsinálás során egy Lovász Gyula nevű egészségügyi katona olyan ütést kapott egyik szemére, hogy vérbeborult a feje, mentőknek kellett elszállítani és a rendészeti kórházban az orvosok megállapították, hogy egyik szemével látást valószínűleg elveszti. A debreceni csapat és a debreceni közönség tud vesztetni úri módon, nobilesan, ha jobb az ellenfél, vagy ha a rossz sors ellene fordul. De a vasárnapi meccs, amely az Újpest jóvoltából bikaviadallá züllesztette a Diószegi úti pályát, nagyon-nagyon sokáig hagy fájó sebet a debreceniek szívében és nagyon sokáig kelt majd sportszempontból undort és megvetést a debreceni futballhívók lelkében ez a kéttagú szó: Újpest.⁴⁹

A FUTBALLERŐSZAK TÁRSADALMI HÁTTERE

Hogyan magyarázhatjuk az erőszakos események számának változásait? A sportág első két évtizede nem volt erőszakmentes, számtalan lábtöréssel végződő mérkőzésről tudunk, de a botrányos esetek igazán a '20-as évek elején szaporodtak el, majd számuk a '30-as évek kezdetétől fokozatosan csökkent. Ha a civilizációs paradigma érvényességét szeretnénk bizonyítani vagy cáfolni és csak a két háború közötti 20–25 évet vennénk figyelembe, az a rövid időtáv miatt Elias és Dunning elméletének félreértelmezésén alapulna (hiszen a „civilizációs paradigma” hosszú időtávot vizsgál, még a labdarúgás esetében is a játék középkori „előzményeiből” indul ki). A magyarázat mégis kézenfekvő, legalábbis annak tűnik.

A legésszerűbb magyarázat az, hogy a századfordulóhoz képest a futballt játszóknak és nézők társadalmi összetétele megváltozott. A modern magyar sportélet dualizmuskori indulásánál arisztokratikus és polgári alapokon nyugodott. Az első nagy sportegyesületeket (NTE, MAC, MTK) arisztokraták és (jórészt zsidó és német) polgárok hozták létre, s amikor a futball Magyarországra érkezett, jórészt ezek az egyesületek karolták fel az új sportágat, de népszerű volt a vasutas, majd az egyetemi sportegyesületekben is. Az erőszak akkor terjedt el, amikor Budapesten megjelentek a „kültelki” pályák, vidéken a kisvárosok, falvak csapatai: a futballt egyre többen, egyre több helyen űzték, a játék folyamatosan proletarizálódott: mind a labdarúgók, mind a nézők között egyre nagyobb számban jelentek meg az iskolázatlan, sőt lumpen elemek. A botrányokat ők okozták: az ő szemükben a sport nem „nemes” küzdelem, hanem erőfitogtatás, a „finom játék” megvetendő, mert nem férfias. A szurkolók nem tudják, hogyan lehet és kell „úri” módon veszíteni, nekik csak a győzelem számít, mindenáron. Alighanem az angol futballhuliganizmus társadalomtörténeti gyökerei is éppen

⁴⁹ *Debreceni Független Újság*, 1934. 04. 10.

ide nyúlnak vissza. Ezt a magyarázatot alátámaszthatjuk az eliasi paradigma azon részével is, mely szerint a civilizált normák nem terjednek egyszerre és egyenletesen az egész társadalomban, az alsó osztályok csak késéssel veszik át a felső csoportok társadalmi normáit. De megerősíthetjük ezt a magyarázatot úgy is, ha a bourdieu-i habitus, illetve a (kollektív) diszpozíciófogalmat alkalmazzuk a futballerőszak interpretálására. Amennyiben elfogadjuk, hogy az erőszakos cselekmények főszereplői a társadalom alsó csoportjaiból kerülnek ki, akkor ezt azzal magyarázhatjuk, hogy e csoport(ok)ban jelentősen felül értékelt az erőszak szerepe (mint a férfiasság egyik fontos dimenziója), s ennek oka az, hogy e rétegek a társadalom más csoportjaival csupán fizikai erejüket, testi rátermettségüket tudják szembehelyezni.

Az incidensek szereplői

A következőkben azt próbálom bebizonyítani, hogy a fenti, igen hitelesnek tűnő magyarázat lehet, hogy részben igaz, de adatokkal nem bizonyítható. Ez a magyarázat ugyanis feltételezi, hogy sokat tudunk a sportolókról, az egyesületek tagjairól és a nézőkről. Sajnos több tanulmány is ezt sugallja. Az adatokban páratlanul gazdag, *A magyar testnevelés és sport története* című könyv szerint („hozzávetőleges becslések szerint”) az „aktív sportológárda” 40–45%-a még az 1900-as évek elején is arisztokrata és dzsentri volt, 15–20%-a nagypolgár, 20–25%-a középpolgár, értelmiségi, közhivatalnok, 10–12%-a pedig egyetemista, középiskolás, kispolgár, kisértelmiségi és munkás volt (Földes – Kun – Kutasi 1982: 171). Két – a futballerőszak magyarázatát is alapvetően befolyásoló – kérdést tehetünk fel az idézett adatok kapcsán.

A sport – az idézet szerint – olyan csoportok privilégiuma volt, akik szemében a fair play, a „részvétel a fontos” elsőrangú szabály, akik ha futballoznak, legfeljebb a „rúgd és fuss” stílusból adódóan követnek el szabálytalanságot. De milyen volt ez a sport? Hogyan sportoltak a nemesek, az arisztokraták, a középosztály tagjai? A sporttörténeti munkák többsége nem teszi meg, hogy egyáltalán feltegye az eretneknek ható kérdést: a szó mai (vagy éppen 60–70 évvel ezelőtti) értelmében sportnak lehet-e egyáltalán nevezni azt, amit ezek a férfiak csináltak? A sportegyesületben való részvétel, vagy maga a sportolás nem csak normakövetés volt, valamiféle különös, Angliából importált divat? Bizonyos esetekben exhibicionisták modern hóbortja? Nem pusztán az volt-e a célja, hogy – különösen vidéken – valami újat jelentsen a kaszinóhoz képest? A sportegyesületek számára miért volt fontos, hogy aktívan részt vegyenek a báli szezonban? *Ha a sportot művelői nem vették komolyan, miért lettek volna durvák?* Nézzük, mit írt az „arisztokratikus atlétika” legautentikusabb képviselőjéről, a MAC-ról, s magáról az atlétikáról (annak nézőközönségéről), majd a századforduló futballjáról a kortárs, 1908-ban. A leírás ékes példája annak, hogyan lehet „modern” körülmények között, „rejtetten” társadalmi tőkét felhalmozni. Nincs szó polgári etoszon nyugvó önfegyelemről, egészségről, de még magáról a sportról sem.

Akkor. Mondjuk úgy tizenöt év előtt. Néhány alvó evezős-klubot nem számítva, három-négy olyan testedzőegylet dolgozott széles e Magyarországon, amelyek a szabadtéri sportokat komolyan üzte és nemcsak névben létezett. Ezek közül legnagyobb közönsége a MAC-nak volt, de ennek sem a sport

kedvéért. A sport csak lábbeli volt, elegáns lábbeli, amiben járni kellett. Ahova eljutni akart vele a publikum, az a házasság révpartja, vagy a társas összeköttetések megszerzése volt. A többi egylet akkor kezdte megteremteni a maga közönségét, de azoké se volt más. Aki nyugat-európai szemekkel végignézett egy olyan kőkorszaki atlétika-versenyt, ahol a dámák unottan legeztek magukat, az urak pedig rettenetesen szépelegtek, az egyszeribe tisztában lehetett vele, hogy mi ezeknek a sport. [...] Most. Mit nekünk az egészség meg a többi semmi. Azért ugyan nem szolidulunk meg ételben, italban, éjszakázásban. Nem hagyjuk ott a semmittevés kedves köreit, hogy nekivetkezve izzadjunk, mint valami kengyelfutó vagy nagyvárosi csepűrágó. De ha ezek ordítják a nevünket, ha dicsőséggel jár a dolog, a lapok hasábkok számra tárgyalják az esetet, akkor már – a nyüstyit neki! – érdemes valamit kezdeni. (Bobák 1908)

Másik kérdésünk: hogyan lehet mérni, hogy a sportegyesületekben milyen volt az egyes társadalmi csoportok részaránya? Ha ugyanis be akarjuk bizonyítani, hogy a futballban azért nőtt meg az erőszakos esetek száma, mert a sportág – beleértve a játékosokat és a nézőket is – „proletarizálódott”, akkor be kell mutatnunk, hogyan alakult át a sportolók, a sportegyesületi tagok és a nézők összetétele. Válasszunk ki csupán egyetlen egyesületet. Először is meg kell tudnunk, hogy kik sportoltak a klubban: milyen iskolát végeztek, mi volt a polgári foglalkozásuk, miből éltek, milyen felekezethez tartoztak. Nézzük meg azt is, hogy kik voltak az egyesület tagjai, illetve hogyan állt fel az egyesület vezetősége, itt ugyanolyan szempont szerint kell adatokat gyűjtenünk, mint a játékosoknál. Kutatásaim során egy ilyen felmérésre tettem kísérletet: a debreceni Bocskay FC labdarúgóit és vezetőségi tagjait vizsgáltam, 1926 és 1940 között. A probléma alighanem általánosítható: a magyar élvonalbeli játékosokról nem maradtak fent adatok, de hasonló a helyzet a sportegyesületek tagjai vagy vezetői tekintetében. A legnagyobb „társadalmi” (tehát nem vállalati) klubok: a Ferencváros 1560, az MTK 949, a MAC 1600 tagjának társadalmi helyzetéről, származásáról nincsenek megbízható forrásaink, mint ahogy arról sem készült még felmérés, hogy pontosan kiket takart az ország legnagyobb sportegyesületénél, a Weiss Manfréd vállalat sportklubjánál 1941-ben regisztrált 23.159 tag.⁵⁰ S ezek csak a nagy klubok, Magyarországon 1941-ben közel 1500 sportegyesület működött 430.000 taggal, 116.000 felnőtt és 47.000 ifjúsági igazolt sportolóval, csupán a labdarúgók száma megközelítette a 40.000-et.⁵¹ Hogyan tudnánk megállapítani, hogy a futballisták vagy a nézők a századfordulóhoz képest az *alsóbb osztályokból* kerültek ki, amikor még az élvonalbeli futballistákat sem ismerjük?

Mindezek ellenére az egyesületek nagy része nagyjából elhatárolható társadalmi csoportok reprezentánsa volt, jól körvonalazható, és mindenki számára nyilvánvaló társadalmi jelentéstartalmakkal, a szimbolikus-politikai térben egyértelműen definiálható hellyel. Aligha tévedünk, ha azt állítjuk, hogy egy egyetemi csapatnak egyetemista, egy vasutas csapatnak vasutas szimpatizánsai voltak. Nem vállalunk nagy kockázatot, ha kijelentjük, hogy a Vasas mérkőzéseit *nagyrészt* munkások, az MTK találkozóit zsidó polgárok, a MAFC rendezvényeit egyetemisták látogatták. Viszont még megközelítőleg sem ismerjük a futballszurkolók *pontos* összetételét. Elképzelhető, hogy az egyetemi csapatnak Debrecenben sokan azért szurkoltak, mert bennük látták a keresztény-nemzeti tábor letéteményesét. A Debreceni VSC-nek csak vasutas tagjai

50 A budapesti sportegyesületek tagságának létszáma 1936-ban: Dobrovits 1936: 133–140, illetve Mike 1943: 190.

51 Mike 1943: 188, 190, 195 alapján.

voltak, de mivel a legerősebb helyi amatőr csapat volt, szélesebb nézőközönséget vonzottak mérkőzései (ugyanis a tagok, de még a helyi vasutasok száma is jelentős deficitet mutatott a csapat mérkőzéseinek nézőközönségéhez képest). A kérdés azért fontos, mert hiába tudjuk, mely pályákon, milyen csapatok mérkőzésein történtek erőszakos cselekmények, ha nem ismert, hogy azokat pontosan kik is követték el. Jó példa erre a problémára, amikor 1932-ben a DEAC–DKASE mérkőzésen nagy botrány tört ki, a DEAC szurkolói megverték az ellenfél egyik drukkerét, s a tribünön egy kvázi antiszemita tüntetés is lezajlott. A debreceni szélsőjobboldal lapja is beszámolt a mérkőzésről: „Példátlan botrányos verekedést rendezett a nézőtérre betódult csöcselék a DEAC pályán” címmel. A cikk szerint a verekedést nem egyetemisták rendezték, hanem „potya közönség nyomult be a pályára”.⁵²

Láttuk, hogy a profi labdarúgó-mérkőzések közönsége is igen aktív résztvevője volt az erőszakos cselekményeknek. Többször előfordult, hogy mérkőzések után százak vártak arra, hogy a bírót vagy az ellenfél játékosait „megkövezzék”. Ha megnézzük ezeknek a mérkőzéseknek a jegyárait, láthatjuk: a futball, a magas színvonalú labdarúgás nem volt olcsó szórakozás, megkockáztatható, legalább valamilyen magas presztízsű szakma művelése tette lehetővé, hogy valaki első osztályú, vagy válogatott mérkőzéseket (ahol szintén előfordult egy-egy esetben kisebb-nagyobb botrány) rendszeresen látogasson. Az 1929-ben rendezett Magyarország–Anglia mérkőzés belépődíjai 2–8 pengő között mozogtak, az 1934-es magyar–angolra már 15 pengőt kértek egy páholyjegyért, de 5 pengő alatt be sem lehetett jutni a mérkőzésre.⁵³ Nem sokkal maradtak el emögött a bajnoki mérkőzések jegyárai sem. 1930-ban, a Bocskay–Budai mérkőzésen például másfél és öt pengő között mozogtak az árak.⁵⁴ Összességében tehát a szerényebb egzisztenciák nagyon kis számban látogathatták e mérkőzéseket.

Még ennyit sem tudunk arról, hogy kik látogatták az amatőr mérkőzéseket, a „kültelki” pályákat, a „mindig veszélyes” kisvárdai pályát, melynek nyilván sok „társa” volt az országban. Joggal feltételezhető, hogy ezeken a pályákon valóban nagy számban jelentek meg iskolázatlan, alacsony státuszú, a fizikai erő szerepét nagyra értékelő csoportok tagjai. A lapok azonban több esetben is beszámoltak arról, hogy kik azok, akik a nézőket uszítják, és a verekedések kirobbantásában aktívan részt vesznek (Kiemelések tőlem – Sz. P.).⁵⁵

- 1919 – A DTE–DKASE mérkőzés előtt „a DKASE ügyvezető elnöke a DTE-t bántó nyilatkozatot szócsövélt a közönség felé”
- 1922 – A DEAC–DTE mérkőzés után mintegy 50 egyetemista megtámadta a DTE játékosait
- 1922 – KSE–DKASE: a KSE elnöke, kerületi alelnök azt kiabálta a közönség felé, hogy: – Lincseljétek meg a bírót!

⁵² *Debreceni Újság–Hajdúföld*, 1932. 11. 16.

⁵³ A Magyarország–Anglia mérkőzés jegyárai: *Sportprogramm*, 1929. 09. 22., az 1934-es mérkőzés belépődíjai: *Debrecen*, 1934. 04. 22.

⁵⁴ A Bocskay–Budai mérkőzés jegyárai: *Debrecen*, 1930. 03. 05.

⁵⁵ Ezek forrásai: *A Hírlap*, 1919. 10. 07., *Világ*, 1922. 03. 21., *Debreceni Független Újság*, 1922. 06. 08., *Tiszántúli Hírlap*, 1922. 07. 15., *Nyírvidék*, 1922. 08. 17., *Debreceni Független Újság*, 1926. 12. 23., *Debreceni Hétfői Újság*, 1928. 10. 15., *Nyírvidék*, 1929. 05. 28., *Nemzeti Sport*, 1932. 03. 27., *Nyírvidék–Szabolcsi Hírlap*, 1934. 07. 12., *Debrecen*, 1936. 05. 05., *Debreceni Újság–Hajdúföld*, 1938. 09. 21.

- Ugyanezen a mérkőzésen a KSE egyik „vezetőtagja” az egyik verzió szerint botjával, a másik verzió szerint öklével megütötte a DKASE intézőjét
- 1922 – Nagykálló SE–NyKISE: „Az egyik vitás büntetőrúgásból kifolyólag a közönség közül kiugrik egy »úr« s revolvért rántva, lelövésrel fenyegeti a bírót. Egy elfogult *kállói néni*ke pedig az esernyő nyelével szurkált feléje.”
- 1922 – NyTVE–NyKSE: „A kisebb incidensek kiprovokálásban nemcsak ártatlan ifjoncok vettek részt, de ami szomorúbb, a tribünön tartózkodó *vezetőségek tagjai* közül is többen.”
- 1926 – KSE–NyKISE: a *kisvárdai főszo*lgabíró „felrohant a pályára és követelte a bírótól az egyik NyKISE játékos kiállítását”
- 1928 – NSE–TMOVE: Tóth Pál *vezetőségi tag* felszaladt a pályára a mérkőzés után és tetteleg inzultálta Csintalan TMOVE játékosát.
- 1929 – KSE–NyTVE: Megtámadták a nyíregyháziak játékosait és kísérőit, „és ami a legelítendőbb, a KSE *vezetősége* nemhogy megvédte volna őket, hanem még biztatta a tömeget.”
- 1932 – DEAC–DTE: egy durva szabálytalanság után Scheitzer József *határbíró*, a *Keleti Bírói Testület főtá*kára „tetteleg inzultálta” Horváth Endrét, a DTE intézőjét, a Keleti Labdarúgó Alsövetségi szövetségi kapitányát.
- 1934 – KSE–DKASE: a bíró a KSE *intézőjét* kérte meg, hogy csináljon rendet a lelátón, aki „anélkül, hogy megkísérelte volna, kijelentette, hogy ő nem tud és nem hajlandó rendet csinálni.”
- 1936 – Földes–DMTE: „Mintegy százötven *nyilaskeresztes* behatolt a nézőtérre és mindjárt akkor, amikor a DMTE csapata feltűnt a piros–fekete dresszben, botrányt provokált, kommunistáknak nevezve a munkásifjakat, majd sárral, kövel dobálták meg őket.”
- 1938 – PMÁV–DMTE: „a DMTE zsidó *intézője* berohant a pályára és tettelegesen inzultálta a játékevezetőt.”
- 1944 – „Az utóbbi időben a labdarúgó-mérkőzéseken több ízben a játékevezető és a játékosok ellen súlyos becstelenségekkel tarkított tüntetés történt, amelyben nemcsak a közönség egyszerűbb rétege vett részt, hanem abba *magas társadalmi állású urak* is bekapcsolódtak.”⁵⁶

Ezekből a beszámolókból szintén az derül ki: a verekedéseknek aligha az alsóbb osztályok tagjai voltak a kezdeményezői és résztvevői, bár a botrányok zöménél nem lehet tudni, kik voltak a szereplők. Nem tudjuk tehát pontosan, a századelőhöz képest hogyan változott meg a labdarúgók társadalmi összetétele, de hasonló a bizonytalanság, ha a klubok tagjait, s a nézőket vizsgáljuk. A változást tehát sem bizonyítani, sem cáfolni nem tudjuk. Azt viszont biztosan tudjuk, hogy az erőszakos események száma hogyan változott. A fontos az, hogy 1919-et követően valami olyasmi történt, ami lehetővé tette, hogy emberek – függetlenül attól, hogy játékosok vagy nézők voltak, de attól is, hogy milyen társadalmi csoporthoz tartoztak – meglehetősen szabadon élhessék ki erőszakos késztetéseiket.

Az alábbiakban kifejtendő tézisem a következő: a futballisták közötti erőszak megnövekedett szintjét (egyetértve a kortársak indoklásával!) elsősorban a futball elüzletiesedésével magyarázhatjuk. A játékhoz *közvetlenül* nem kapcsolódó (pl. a nézők a bírót akarják megverni) erőszak növekedését a társadalomban az erőszak egyébként is meglévő magas szintjével, a politika radikalizálódásával (gondolva az antiszemitizmusra és a felekezeti villongásokra), végül a városok közötti rivalizálással magyarázhatjuk. Hangsúlyozom: e tényezők nem magyarázzák az erőszakot, csupán kedvező társadalmi klímát teremtenek ahhoz, hogy erőszakos cselekmények robbanjanak ki. Pusztán a közösséggel való nagyfokú azonosulás – legyen az akár felekezeti, akár politikai, vagy lakóhelyi közösség – véleményem szerint *önmagában* nem indokolja az erőszak megjele-

56 A budapesti rendőrfőkapitány-helyettes utasítása a rendőrség vezetőihez. Nemzeti Sport, 1944. 04. 16.

nését. Ezen tényezők tették lehetővé, hogy a futballt övező erőszak szintje magas legyen, azt pedig, hogy mind a játékosok mind a nézők valóban kiélhessék erőszakos késztetéseiket, az erőszakmonopólium hiányával, vagy rossz működésével magyarázhatjuk.

Álamatőrök

Annak, hogy az első világháború előtti játékot az erőszak relatív alacsony szintje jellemezte egyetlen releváns oka volt: a mérkőzéseknek – a szimbolikus téten túlmenően – nem volt igazi jelentősége. Az első világháború után viszont már 1919-ban találkozunk azzal a problémával, ami túlzás nélkül állítható, néhány év alatt az egész futballvilágon valósággal végigsöpört: megjelentek az úgynevezett álamatőrök, akik már nem voltak hajlandóak ingyen futballozni. E helyütt nincs mód arra, hogy kellő alaposággal bemutassam az átalakulás „forradalmi” jelentőségét, csupán utalnék arra, hogy ezzel a labdarúgás véglegesen elszakadt régi, „gentleman” gyökereitől, ahogy ezáltal elszakadt a többi, továbbra is amatőr sportágtól. A labdarúgás ekkor már nem csupán egy volt a többi sportág közül – korabeli, többször használt kifejezéssel élve – „iparág” lett, a futballista pedig „árucikk”. Megnőtt – a szimbolikus értéken túlmenően – nemcsak a labdarúgók, de az egyes mérkőzések, bajnokságok értéke és ára is. Egy jó csapat mérkőzéseit többen látogatták, nagyobb bevételre számíthattak a klubok (a nagy nézőközönség, s egyáltalán az, hogy a mérkőzéseken belépődíjat szednek – ami szintén gyökeresen ellentétes a „gentleman” sport szellemével – az angol profi labdarúgás kialakulásának egyik legjelentősebb mozgatórugóját jelentette [Dunning 1995a: 94]). A futball ilyen átalakulása viszont a futballistákat is jobb eredményekre ösztönözte, hiszen ezáltal több pénzt kérhettek szerződésük meghosszabbításáért, vagy pusztán azért, hogy jól játszanak. Ennek pedig egyenes következménye volt, hogy már nem úgy játszottak, mint pár évvel azelőtt elődjeik, nekik a játék nem szórakozás volt, azt sokkal komolyabban vették. Már nem számított a „fair” játék, az ellenfél megbecsülése, nem véletlen, hogy a játék eldurvult.⁵⁷ Az alábbi, az amatőr-eszmét hirdető *Magyarságban* megjelent cikk az álamatőrizmus és az erőszak kapcsolatát is tárgyalja.

Ilyen körülmények között úri amatőr játékosnak nyilvános mérkőzéseken részt venni életveszélyes dolog lesz, amit sportszeretettel megokolni már nem is lehet. Ami manapság egy némely futballpályán hétről-hétre megismétlődik, az már nem sport, hanem közveszélyes garázdálkodás. Az már nem játék, hanem állítólagos amatőröknek élethivatásos rugdalódzása a hetibérért. Ilyen viszonyok közepette azután igazán mellékes, hogy ki győz, ki veszít? Itt már megszűnik a Magyar Labdarúgók Szövetségének a hatásköre és a mérkőzések elbírálása már hovatovább a rendőrség és a büntetőtörvénysek hatáskörébe terelődik át.⁵⁸

57 A *Sporthírlapban* már 1914-ben megjelent egy írás, ami arra figyelmeztetett, hogy az „üzlet” bevonulása a labdarúgásba hatással lesz a játékosok agresszivitására is: „Nem a football, hanem az üzletet hajszolók, a másik üzletére török érdemlik meg a »Feszítsd meg!«-et. Egyedül ők felelősek azért, hogy a ma még amatőr sport amatőr játékosai kíméletlenül törnek és zúznak, ha bizonyos érdekek sorompóba szőlítják őket. Nagy dolog a goal, mert két pontot is jelenthet, de csak ezt és csak ennyit az amatőr sportban. Nem érdemes tehát másként, mint fairen játszani érte. – De rögtön megváltozik a helyzet, a mint pénzkérdés válik a goalból, amint az nyomul előtérbe, hogy jövedelmezőbb annak a csapatnak a mache, amelyik a goalt adja, mint azé a ki kapja.” (*Sporthírlap*, 1914. 03. 23.)

58 *Magyarság*, 1921. 09. 13.

Az általam csábítónak, ugyanakkor problematikusnak tartott magyarázattal érvelve is alátámaszthatnánk a játék erőszak szintjének változását: mivel a labdarúgás sokak számára megélhetési forrás lett, így egyre többen „érkeztek” az alsóbb társadalmi csoportokból, végső soron tehát, a játék eldurvulását az államátörizmus csak közvetve idézte elő. Ez a magyarázat két okból sem elfogadható. Egyrészt az akkor aktív labdarúgók zöme, még abban az időben kezdett el játszani, amikor a labdarúgás teljes mértékben amatőr alapokon állt, azaz a mobilitási lehetőségek kiaknázására irányuló (hosszú távú és tudatos) törekvésről esetükben semmiképpen sem beszélhetünk. Másrészt a szórva-nyosan fellelhető források arról tanúskodnak, hogy e kor labdarúgói társadalmi státuszukat tekintve nem igazán különböztek a századforduló játékosaitól.

A futball üzletté válása azonban aligha magyarázza teljes mértékben a játék eldurvulását. Erre bizonyíték a kelet-magyarországi labdarúgás példája, bár minden bizonnyal itt is előfordult, hogy játékosok „költség- és munkabértérítés” fejében futballoztak. Nincsenek azonban arra nézve adataink, hogy a régió csapatainál komoly problémát jelentett az államátörizmus, vagy az ehhez szorosan kapcsolódó „játékoscsábítás”. Jellemző az is, hogy a fővárosban oly népszerű, a játék erőszakosságára vonatkozó magyarázattal a tiszántúli sajtóban csupán egyszer találkozunk.

Ez a szomorú jelenség kísérő jelensége lett az üzletté fajult sportnak, a pontokért, a győzelemért vívott ádáz, elkéseredett harcnak. Ezért törnek a csontok, ezért szakadnak az izmok, ezért szólal meg minden összecsapásnál az úgynevezett csontzene. A jó ízlésű közönség pedig undorral fordul el a futballsporttól, amelynek a nívója alább süllyedt a bikaviadalok nívójánál is. [...] Fel kell ébreszteni a játékosokban a lovagias szellemet, a játékosárs, az ellenfél megbecsülését. A sovíniszta közönséget pedig, amely túlzott fanatizmusával nagy részben okozója a játék eldurvulásának, megfelelő propagandával szintén vissza kell vezetni a józan, objektív sportfelfogásra.⁵⁹

Az idézetnek két fontos mondanivalója van. A cikk 1925-ben keletkezett, amikor az államátörizmus a fővárosban már teljesen elfogadott jelenség volt, és talán az sem véletlen, hogy ez az írás nem is tesz említést a játékosok béréről. E két tényező szintén alátámasztja vélekedésünket, vagyis a tiszántúli futballban nem jelentett komoly problémát az államátörizmus. A másik fontos mondanivalója e cikknek – amire több korabeli beszámoló is utal –, hogy a játék eldurvulásának egyik fontos tényezője a „fanatikus és clubsovíniszta” közönség, akik feltüzelik, s mintegy belehajszolják a játékosokat a durva mérkőzésbe. Ezzel viszont elérkeztünk következő kérdésünkhöz: mi történt 1919-ben, hogy a nézők agresszivitása ilyen ijesztő mértékben megnőtt?

Militarizált társadalom – militarizált sportélet

Az erőszaknak kedvező társadalmi klímát döntően befolyásolta a háború, a forradalmak, és a trianoni béke, több szempontból is.

Háború idején erősebb a hatósági kontroll, de ettől függetlenül is kevesebb az erőszakos cselekmény, melyek száma a háború után megugrik. Az első világháború alatt azonban a keleti régióban (és országszerte) lényegesen kevesebb mérkőzést ját-

⁵⁹ *Debreceni Hétfői Újság*, 1925. 11. 09.

szottak, így tulajdonképpen helyszín sem volt arra, hogy a futballpályákon erőszakos cselekmények zavarják meg a rendet. A második világháború alatt azonban – amikor éppoly intenzitással folytak a bajnoki küzdelmek, mint békeidőben – szinte egyáltalán nem fordultak elő botrányos események a pályákon.⁶⁰

Elias a támadókedv civilizálódásáról és a sport kapcsolatáról a következőket írta:

„Kifinomult”, racionalizált formában persze a civilizált társadalom mindennapjaiban is megvan a törvényes és pontosan körülhatárolt helyük ezeknek az affektusoknak. Ezek megtekintése elég jellemző arra az átalakulásra, amely a civilizálódással az affektusháztartásban ment végbe. A harci és támadókedv például a versenyszerű sportban lel társadalmilag megengedett kifejeződésre. Mindekelőtt a „nézői” szerepben nyilvánul meg, például bokszmérkőzések nézésében, azon kevesekkel való álmodozásszintű azonosulásban, akiknek mérsékelt és pontosan szabályozott játéktér adatott meg az ilyen affektusok kiélésére. (Elias 1987: 367)

Az, hogy a futballpályákon ezeket az affektusokat az első világháború után nem sikerült gyorsan és kellő mértékben visszaszorítani, abból is következik, hogy az azt megelőző években – a háborúban – nem is kellett. A botrányok résztvevői között minden bizonnyal sokan voltak olyanok, akik harcoltak a háborúban, ezeknek az embereknek akarva-akaratlanul részük lehetett abban, hogy a fronton erőszakos késztetéseiket kiélhették, sőt, ki kellett élniük. Ők a háború után nem tettek mást, mint civilizáltabb keretek között folytatták azt, amit azelőtt abbahagytak. A szenvedélymentes önuralom hiánya, a feszélyezettségküszöb átlépése, az affektusok szabad kiélése, az önkontroll elvesztése: a háború kísérőjelenségei, egyben a támadókedv szublimált formáinak szerepét ásták alá. Az agresszív ösztönök így a futballpályákon is előtérbe kerülhettek, és a megnövekedett támadókedvet szabadabban lehetett kiélni. Amikor a játékosok verekedésébe kapcsolódott be a közönség, ebből az aspektusból nézve épp az történt, hogy a drukkereket nem elégítette ki pusztán a „nézői” szerep.⁶¹

Harmadik szempont a háborúnak (főként a háborús propagandának) az a szerepe, hogy az az igazságot, igazságtételt szolgálja. Mint azt említettem, az 1920-as évek elejének botrányai jórészt úgy törtek ki, hogy a nézők valamilyen vélt vagy valós igazságtalanságot toroltak meg. Az analógia kézenfekvő, a háború (és Trianon) utáni évek politikai életét – a szélesebb közönséghez eljutó, oda továbbító – jelszavak szintjén épp az a gondolat jellemezte, hogy az igazságtalanságot nem szabad megtorlatlanul hagyni. Nem! Nem! Soha! – a botrányokat okozó közönség épp úgy viselkedett, ahogyan azt az országtól is elvárták, ha az ellenkezik is az államok többségének akaratával, a nemzetközi szerződésekkel, az igazságnak akkor is érvényt kell szerezni. Azt hiszem ezt az összefüggést – még ha nem is egy erőszakos cselekménnyel kapcsolatos – jól mutatja az 1927-ben játszott Magyarország–Franciaország mérkőzés (eredmény 13:1) egyik beharangozója: „Trianon földjéről érkezik az ellenfél, onnan, ahol megásták a magyar nemzet sírját, onnan, ahol koporsót ácsoltak számunkra. A francia

60 Keleten csupán egyszer, 1943-ban az ŠK Rusj (Huszt)–MOVE Szabolcs mérkőzésen az egyik kiállított és a pályát elhagyó nyíregyházi játékost bántalmazta a közönség. (*Nyírvidek – Szabolcsi Hírlap*, 1943. 04. 07.)

61 Nem szabad természetesen elfeledkeznünk arról, hogy Elias egyrészt a futballnál lényegesen erőszakosabb bokszot hozza fel példaként, illetve ezek a botrányos esetek nem voltak a játék részei, tehát nem egy szigorúan szabályozott játéktéren folyt az „összezapás”.

kaput tekintsük Trianonnak, amelyet a magyar labdarúgás döntsön meg Botond buzogányának legendás erejével.”⁶²

Maga a sportélet is erősen militarizálódott. Gondoljunk a leventemozgalomra, s arra, hogy a sport szerepét a politikusok szinte kivétel nélkül abban látták, hogy edzett, a megpróbáltatásokat tűrő férfiakat nevel, akik majd alkalmasak lesznek arra, hogy megfeleljenek „a nagy nemzeti feladatoknak”. Tulajdonképpen minden sportra így tekintettek (ezért is nézték le sokan a „nyerészkedő” professzionista labdarúgást), de a legmilitánsabb szerepet a leventemozgalom kapta. Szemléletes példa erre egy 1927-es debreceni leventeünnepély bemutatása: „A tribünön végigviharzik a taps, amelynek szintén nincs vége többé. A szemek előtt egyszerre összefut minden, erdő, fák, emberek s a zenekarok vérforraló ütemében, tapsorkánban és kendőlobogtatásban, mint maga a beteljesedett álom, mint maga a virágos, hímes magyar jövőendő menetel itt a jövőendő Magyarország százszorszép, büszke fiatal hadserege.”⁶³

Az anómiás futballerőszak

Émile Durkheim az öngyilkosságok tipologizálása kapcsán az anómiás öngyilkosságot (mely a társadalomban fellépő normazavarok hatására következik be) azzal magyarázta, hogy „a szorosan vett egyéni szenvedélyekből hiányzik [a társadalom jelenléte], amelyeket többé emiatt semmi sem fékez és szabályoz” (Durkheim 1967: 264). Ennek analógiájára az 1920-as évek elején megfigyelt jelenségeket teljes joggal nevezhetjük anómiás futballerőszaknak.

Az anómia forrása részben – ismét csak – a háború: még ha maga az erőszak durkheimi értelemben nem is tekinthető patológikusnak, az erőszak kiélése olyan gátakat döntött le, melyek hiánya később nagyban befolyásolta a futballerőszak magas szintjét is. Másrészt egy olyan társadalomban, ahol az erőszak (olyan szinten, mint amit a háború jelent) évtizedekig szinte ismeretlen volt, a háborúval és forradalmakkal együtt járó cselekmények nem tekinthetők „normálisnak”. Az anómia forrásai a háború és a forradalmak abból a szempontból is, hogy nemcsak megszilárdult politikai rendről, de sokáig még arról sem lehetett beszélni, hogy az ország határai hol húzódnak és mi az államformája. Egy olyan országban, ahol a trónjától megfosztott, hazatérő királyból persona non grata lesz, ahol az egymással élesen szembenálló politikai rendszerek néhány havonta követik egymást, és azok az előző politikai elit fizikai megsemmisítését, vagy legalábbis elűzését jelentik, szinte természetes, hogy a mérkőzést rosszul vezető bírót, vagy a nem szimpatikus ellenfél játékosait egyszerűen megverik. Ahol a hatalmon lévők ilyen gyakran váltogatják egymást, természetes az is, hogy nincs olyan (legitim) ereje a futballszövetségnek, amivel rendet tarthatna a pályákon. Nem meglepő, a '20-as évek elején még arra is volt példa, hogy a nézők rendőrökre támadjanak.

A Tanácsköztársaság utáni időszak futballerőszakának anómiás jellege akkor válik igazán nyilvánvalóvá, ha a régióból kiemeljük a debreceni eseményeket. Kétségtelen

⁶² *Tiszántúli Hírlap*, 1927. 06. 14.

⁶³ *Hajdúföld*, 1927. 06. 28.

ugyanis, hogy az erőszakos események nagy többsége ebben a városban játszódott, helyi egyesületek találkozóin, ezek között is többségben voltak azok a mérkőzések, ahol az egyetemi csapat a DTE, vagy a DKASE csapataival játszott. Először is a román megszállás szerepét emelném ki. A debreceniek önképének egyik legfontosabb része volt az, hogy ez a „legmagyarabb” város, most pedig azt kellett látniuk, hogy az ország közepéből – közel egy évig – románok által megszállt, majd pedig tulajdonképpen határváros lett. Az is tény azonban, hogy a román katonai vezetés amennyire tudott, rendet tartott, így 1920 márciusáig aránylag kevesebb erőszakos esemény történt a keleti futballpályákon.⁶⁴

A másik – markánsabb – ok, hogy az 1920-as évek elején olyan várospolitikai harcok zajlottak, melyek megkérdőjelezték a református, és az ahhoz szorosan kapcsolódó zsidó városi elit, illetve a református egyház kivételes helyzetét. Ez az időszak volt az államilag is támogatott katolikus emancipáció időszaka (ekkor már a lakosság közel negyede volt katolikus). Hubert Ottó személyében még katolikus főispánt is kineveztek, a jobboldali társadalmi egyesületek élén pedig tekintélyes részben katolikus felekezetiiek álltak. A régi – református egyházzal összefonódott – politikai elit tagjainak igazolnia kellett korábbi (Tanácsköztársaság alatti) tevékenységét, így fordulhatott elő, hogy Baltazár Dezső református püspököt még a Nemzeti Kaszinóból is kizárták. A református egyház egyébként is az egyik legnagyobb kárvallottja volt ennek az időszaknak, még a legfontosabb debreceni református jelképet, a Nagytemplomot is többször „meggyalázták”. 1919-ben betörték a templomba, s „üsd a zsidót!” feliratot mázoltak a falakra, 1921 januárjában pedig az Úr asztalát kenték be emberi ürülékkel. A felekezeti villongások híre a parlamentig is eljutott. 1920 decemberében Orbók Attila – a bihari Derecske képviselője – interpellált: „Az anyagi nyomorúság mellett erkölcsi nyomorúság is uralkodik. Debrecenben bizonyos klikkek munkája folytán nemcsak antiszemitizmus van, hanem ma már egy katolikus csoport áll szemben a kálvinistákkal és állandó harc folyik a két csoport között.”⁶⁵ Ez a „modern vallásháború” évszázados normákat és értékeket nivellált, melyeknek a futballerőszakra gyakorolt hatása akkor válik nyilvánvalóvá, ha mindezt a botrányokban szereplő sportegyesületek társadalmi beágyazottságával „szembesítjük”. Ebben a felekezeti-politikai kontextusban nyerne ugyanis értelmet a DEAC–DTE mérkőzéseken történtek, ahol a kiegyezés évében (református és zsidó vallási vezetők közreműködésével) alapított, ekkor már jórészt zsidó vezetőségi tagokból álló, és zsidó futballistákat foglalkoztató Debreceni Torna Egylet játszott a Tanácsköztársaság bukásának napján alakult, az alapítók között a római katolikus egyház debreceni vezetőjét is soraiban tudó Debreceni Egyetemi Atlétikai Clubbal.

64 Mint az már az eddigiekből kiderült, az erőszakos eseményeket kizárólag a korabeli sajtó segítségével rekonstruálom. Nem lehet azonban tudni, hogy a román, a megszállás után pedig a magyar cenzúra miatt minden ilyen jellegű eseményről beszámoltak-e. A cenzúrázott cikkek helyét fehér folttal jelölték, ilyenek a sporthírekben is előfordultak, bár nem olyan nagy számban, mint a politikai hírek között.

65 *Debreceni Független Újság*, 1920. 12. 23.

Futballerőszak és regionalitás

Az első világháború előtt rendezett bajnokságokban kevés mérkőzést rendeztek, s ezeken többnyire debreceni és nagyváradai egyesületek játszottak. A két város között (nemcsak a sportban) meglehetősen békés volt a viszony, nem csoda, hogy ezeket a mérkőzéseket is csak elvétve zavartak meg erőszakos események.

1919-et követően, a Romániához csatolt Nagyvárad kimaradása után az új bajnokságokban jórészt debreceni és nyíregyházi egyesületek vettek részt, az a rivalizálás pedig, mely e városok között zajlott, a futballpályákra is kiterjedt. Ezt segítette elő az is, hogy a (Debrecenhez képest) vidéki csapatok száma folyamatosan emelkedett, így egyre több olyan mérkőzést játszottak, ahol különböző városok csapatai szerepeltek. Az 1920/21-es kelet-magyarországi bajnokságban öt debreceni és egy nyíregyházi csapat vett részt (természetesen barátságos mérkőzéseket a bajnokik mellett is játszottak). A következő – 1921/22-es – bajnokságban az előzőkhöz már két kisvárdai egyesület is csatlakozott. Az átalakulás gyors volt és folyamatos. 1923-ban először szerepelt berettyóújfalui, 1925-ben nyírbátori, 1928-ban nagykállói és törökszentmiklósi egyesület. Az 1923/24-es bajnokságban először fordult elő, hogy a debreceni csapatok kisebbségben legyenek, az 1926/27-ben pedig első ízben avattak nyíregyházi bajnokot. E városok (különösen Nyíregyháza és Debrecen, illetve Nyíregyháza és Kisvárd) egyesületei között pedig rendkívül rossz volt a viszony (Szegedi 2001). E mérkőzések gyakori kísérője volt az erőszak, így írhatott 1922 novemberében a *Debreceni Független Újság* „fanatikus nyíregyházi közönségről” és „mindinkább elviselhetetlen nyíregyházi dzsungelről” a Nyíregyházi Törekvés–Debreceni KASE mérkőzés kapcsán, a *Keletmagyarországi Sporthírlap* pedig a „hamar hevülő” jelzővel illette a nyíregyházi közönséget.⁶⁶

Nem változott sokat a helyzet akkor sem, amikor legalizálták a profizmust, és vidéki csapatok is játszhattak az (ekkor már valóban) országos bajnokságban. A regionalitásnak (vidékiiség) jelentése megváltozott: az ellenfél (a debreceniek és több vidéki nagyváros szurkolói szemében) nem a szomszédos települések, hanem a főváros klubjai voltak. Ezek megjelenése hihetetlen indulatokat váltott ki a vidéki drukkerből, amit Budapesten úgy kommentáltak, ahogyan a debreceniek néhány évvel azelőtt a nyírségi drukkerok kilengéseit. 1926 végén az egyik debreceni lap szerint: „Az utóbbi időben naponta jelennek meg cikkek a fővárosi sportlapokban, amelyek Debrecenre úgy állítják be a közvélemény előtt, mintha itt a sportemberek és a közönség valami ázsiai néptörzs harcmodorában viselkedne a mérkőzéseken.”⁶⁷ A debreceni sajtó is elismerte, hogy a helyi drukkerok igen heves vérmérsékletűek, azonban ezt többször is azzal magyarázták, hogy „a debreceni közönség rendkívül igazságszerető.” (Farkas 1932). A botrányok azonban nemcsak a hajdúsági várost jellemezték. A *Nemzeti Sport* 1927-ben arról írt, hogy „a vidéki városok közönségére jóformán minden bíró panaszkodik s annak terrorisztikus viselkedését hangoztatja. A vidéken járt fővárosi csapatok csaknem mind és mindig azzal a panasszal térnek vissza a fővárosba,

⁶⁶ *Debreceni Független Újság*, 1922. 11. 23., *Keletmagyarországi Sporthírlap*, 1923. 03. 26.

⁶⁷ *Keletmagyarországi Sporthírlap*, 1926. 12. 13.

hogy a bírákat befolyásolja a közönség viselkedése.”⁶⁸ Debrecen mellett Miskolc – ahol rendszeresen kövekkel dobálták meg a vendégcsapat játékosait – és Szeged kapott különösen sok kritikát szurkolói viselkedése miatt.

Az erőszakmonopólium és annak zavarai

Hiába a durvaságnak teret adó álamatörizmus, hiába a megfelelő társadalmi klíma, ha kellő erővel léptek volna fel a rendbontókkal szemben, akkor az erőszakos szenvedélyeket aligha lehetett volna úgy kiélni, mint ahogy azt a futballmérkőzéseken tették. Az eliasi civilizációs paradigma egyik lényeges eleme az (erőszak)monopólium kialakulása, s maga a monopóliumképződés (Elias 1987: 520–536). E terminus analógiájával jól leírható az a folyamat, ahogy a futballerőszak ekkor feltűnt, és az, ahogyan visszaszorították. A monopóliumképződés jelentősége, hogy az annak során létrejövő központi hatalom az egyes társadalmi egységek közötti konkurenciaharcot (ütköző érdekeket) – mely az állam létét is alááshatja – koordinálja, s ezáltal fenntartja a társadalmi egységek közötti interdependens viszonyt (s ezzel az államot) is. A központi hatalom számára azért fontos az erőszak monopolizálása, mert így *biztonságos terek* jönnek létre, és fenntartható a társadalmi egységek közötti interdependencia. Ennek a központi hatalomnak feladata, hogy a rendet (az affektusok visszafogását) betartassa, s így a monopolizált fizikai erőszak előre látható kényszerrel fejt ki (példa erre a már említett futballista, aki úgy támadt a bíróra, hogy tudta, örökre el fogják tiltani). És ezzel már el is érkeztünk ahhoz a kérdéshez: hogyan működött az erőszakmonopólium a futballpályákon, és kiknek a kezében összpontosult ez a monopólium? Az 1919-es Nyíregyházi TVE–Kisvárdai SE mérkőzésről szóló beszámoló fontos adalék a futballerőszak történeti feldolgozásához: „...meglepetés volt a kisvárdaiak sportszerűtlen viselkedése. Egyik-másik kisvárdai játékos indolens viselkedését a mai szabadossággal tudjuk csak megmagyarázni, mikor az MLSZ-től el vagyunk vágva és a sportszerűség mázát is lekaparhatónak vélük.”⁶⁹

Elias elméletében a központi hatalom szerepe (a középkorban) az, hogy az embereket mérsékletre inti, akik a viselkedési normák létét mint külső kényszerrel élik meg. A civilizációs folyamat során a társadalmi kényszerből önkényszer lesz, a processzus tulajdonképpen a civilizált viselkedési normák belsővé tételét, interiorizálását jelenti. A fenti idézet arról szólt, hogy a háborús idő és a román megszállás miatt a futballpályákon tulajdonképpen nincs jelen az MLSZ, vagyis – ebben az esetben – az a központi hatalom, amelyik a rendet fenntartaná. De miért fontos a huszadik században az, hogy a civilizációs normákat egy központi hatalom tartassa be? Ez egyrészt következik a futball sajátosságaiból, mely – csapatsport lévén, és azáltal, hogy nagy tömegeket mozgat meg – a kollektív érzületek aránylag szabad kiélését teszi lehetővé. Másrészt itt kapcsolódik össze a két elméleti szál (Durkheim és Elias), illetve a háború, a forradalmak, vagyis az 1919–20-as évek történéseinek szerepe. *Az anómia ekkor ugyanis a civilizált normák nivellálódását is jelentette.* Ezért lehetséges, hogy erőszakos cselekmé-

⁶⁸ *Nemzeti Sport*, 1927. 10. 19.

⁶⁹ *Nyírvidek*, 1919. 07. 16.

nyeket olyanok is elkövettek, akik a társadalmi ranglétrán nem alul helyezkedtek el, és így értelmezhető az, hogy miért éppen az első világháború utáni időszak volt oly súlyos mértékben futballerőszakkal terhelt.

Az eliasi monopóliumképződés természetesen csak analógia. A hasonlat akkor lehetne pontosabb, ha versengő futballszövetségek léteztek volna az országban, s az lett volna az egyik legfontosabb kérdés, hogy melyik futballszövetség legitim, mert az írhat ki bajnokságot. Ez ugyan nem volt kérdés, az azonban igen, hogy ki és hogyan szorítsa vissza az erőszakot, vagyis ki felelős a rend betartásáért, a futballszövetség vagy a rendőrség. Az első világháború előtt is voltak botrányos mérkőzések, de ezeknek sem komoly rendezői, sem rendőri biztosítása nem volt. Az egyik botrányokkal teli forduló után fel is tette a kérdést a *Nemzeti Sport*: „Miért nem gondoskodnak a pályatulajdonos egyletek rendőri kirendeltségről? Miért nem rendel el éppen maga a szövetség a rendőri asszisztenciát?”⁷⁰ Nyilván az aránylag békésebb viszonyok miatt ez csak elszigetelt eset volt, a mérkőzéseket ilyen biztosítás nélkül is meg lehetett tartani (nincsenek adataim arról, hogy az első világháború előtt rendszeresen rendőri ellenőrzés mellett folytak volna a mérkőzések).

Ahogy a labdarúgó mérkőzések nyugodtsága, úgy a felügyelet és biztosítás kérdése is megváltozott. Az első világháború utáni zavaros időkben a futballerőszak elsősorban a rendőrség érdeklődését keltette fel, bár az első eseteknél még ők sem fordítottak kellő figyelmet erre a jelenségre.⁷¹ Az újságokban azonban mind gyakrabban jelentek meg kérések, hogy vagy a szövetség, vagy a rendőrség segítsen, mert a futballpályákon egyre tarthatatlanabb állapotok uralkodnak. A Tiszántúlon először 1920 júniusában, a Nyíregyházán megjelenő *Nyírvidék* vetette fel, hogy a futballistákat durva játékba hajszoló nézők ellen a rendőrségnek kellene intézkednie, egy hónappal később Kisvárdán a csendőrség, Debrecenben a rendőrség pedig már fel is lépett a rendbontókkal szemben.⁷² Ezek a rendőri beavatkozások egyre többször előfordultak, bár „magasabb szinten” csak 1921-től találkozunk olyan rendőrségi és labdarúgó szövetségi határozatokkal, rendeletekkel, melyek azt rögzítik, hogyan kell megelőzni az ilyen eseteket.

Az 1921-es év az első jelentős fordulópontot jelentette a futballerőszak kezelésének történetében. Bár az erőszak visszaszorításra tett lépések elsősorban a fővárost érintették, fontos, hogy egy hosszabb kitérőt tegyünk. Szeptemberben a belügyminiszter körrendeletet küldött valamennyi törvényhatóságnak „a football mérkőzéseken tapasztalt durva játékmod” megszüntetése érdekében:

Bármennyire öröndetes, hogy a magyar sport minden téren a fejlődés legmagasabb foka felé halad, sőt bizonyos ágakban már tulszárnyalta a nálánál hosszabb multra visszatekintő külföldet is, sajnálatlaltal azt kell tapasztalnom, hogy e fejlődésnek oly kinövései is vannak, amelyek egyrészt a sport léleknesesítő hatását lerontják, másrészt sok esetben közrendbe ütköző cselekményekre is vezetnek. Így különösen egyes football-mérkőzéseken az utóbbi időben oly kiméletlen és durva játékmodor kezd meghonosodni, amely amellet, hogy súlyosan veszélyeztetik a játékosok testi épségét, a nézőközönség kevésbé fegyvelmezett részének lelkiületére is káros hatással van és sokszor a közrendet veszélyezteteti, nem éppen épületes jeleneteket idéz elő.

⁷⁰ *Nemzeti Sport*, 1908. 05. 02.

⁷¹ Ausztriában a labdarúgó szövetség (ÖFV) „éberebbnek” bizonyult, már 1919 decemberében elrendelték, hogy december 14. után csak zárt kapuk mögött lehet mérkőzést rendezni (*Sportthrlap*, 1919. 12. 25.).

A football-sportnak ily módon való gyakorlását semmikép sem tartom megengedhetőnek és a jövőben ezeket az egyes football-pályákon szinte már szokássá vált durvaságokat lehetetlenné kívánom tenni.

Ezért felhívom alispán/polgármester urat, közölje a Magyar Labdarúgó Szövetséggel, illetőleg a hatósága területén működő valamennyi labdarúgó egyesülettel, hogy ezentúl az egyes játékosok által elkövetett durvaságokért elsősorban azt az egyesületet fogom felelősségre vonni, amelyhez az illető játékosok tartoznak. Ugyanis elsősorban az érdekelt egyesületek kötelesek a játékmódor elfajulását eleve megakadályozni az által, hogy az egyes mérkőzéseken szereplő játékosikat a leggondosabban megválogatják, egyszersmind azokkal a tagjaikkal szemben, akik durva játékukkal az egyesületek alapszabályaiban előírt célt hátráltatják és veszélyeztetik, a megtorló intézkedéseket (mérkőzésekről hosszabb-rövidebb időre való eltiltás stb.) alkalmazzák.

Amennyiben tehát azt tapasztalnám, hogy az egyesületek e tekintetben nem járnak el kellő gondossággal és szigorral, azt alapszabályellenesnek fogom tekinteni és az illető egyesületekkel szemben a főfelügyeleti jogomból folyó megtorló intézkedéseket fogom foganatosítani.

Ezzel kapcsolatban a Magyar Labdarúgó Szövetségnek kötelességévé teszem, hogy a jövőben minden oly esetet, amely egyesületekkel szemben megtorló intézkedéseket tesz szükségessé, hozzám haladéktalanul jelentsen be.

Az ellenőrzés hatékonyabb gyakorlása céljából még a következőket rendelem el: A Magyar Labdarúgó Szövetség köteles a mérkőzéseket vezető bírókat utasítani, hogy a mérkőzések folyamán szándékosan durván, kíméletlenül játszó játékosokat – minden előzetes figyelmeztetés nélkül – nyomban állítsák ki és erről a Magyar Labdarúgó Szövetséghez esetenként haladéktalanul tegyenek jelentést avégből, hogy a kérdéses játékosok esetleg a bajnoki forduló egész tartamára is minden további mérkőzésen való részvételtől eltiltassanak.

A mérkőzéseket vezető bíró köteles a mérkőzésre kirendelt ügyeletes rendőrtisztviselőnek a mérkőzés zavartalan menetére, illetőleg a rend fenntartására vonatkozó utasításait minden ellenkezés nélkül pontosan teljesíteni. Ellenkező esetben az ügyeletes rendőrtisztviselő jogosult a mérkőzés további folytatását azonnal beszüntetni.

Egyidejűleg intézkedtem, hogy a football-mérkőzésekre kirendelt ügyeletes rendőrtisztviselők, – a lehetőségekhez képest – a sporthoz értő rendőrtisztviselők köréből küldessenek ki.

Erről alispán/polgármester urat tudomás és a saját hatáskörében való intézkedés végett értesitem.⁷³

A rendelettel párhuzamosan a budapesti államrendőrség főkapitánysága átíratot intézett az MLSZ-hez, amely szerint „a rendőrségnek joga van beavatkozni minden olyan esetben, amikor úgy egyes személyek, mint a nagyközönség testi épsége veszélyeztetve van, sőt a rendőrség köteles be is tiltani a mérkőzést, ha a folytatás súlyosabb következményekkel járna.”⁷⁴ Ez volt az a pont, ami rendkívül heves ellenállást váltott ki a futball vezetőiben, s egyben a magyarországi körülményekre irányította az európai sajtó figyelmét.⁷⁵ A legnagyobb ellenkezést az váltotta ki, hogy a rendőrség a bíró felé helyezte magát. A *Sporthírlap* szerint, a futballban a bírói hatalom „szent”, s „ennek kell elvként megmaradnia, mert különben megdőlnék a futballsport alappillérei: hogy a két tizenegy közötti vitákat egy pártatlan s erre képesített embernek kell eldöntenie”. Ugyanak-

⁷² *Nyírvidek*, 1920. 06. 02., *Felső-Szabolcs*, 1920. 07. 05., *A Hírlap*, 1920. 07. 24.

⁷³ A belügyminiszter 84.447/1921. B. M. sz. körrendelete *A football-mérkőzéseken tapasztalt durva játékmód megszüntetése*. (Valamennyi törvényhatóság első tisztviselőjének). Kelt: Budapest, 1921. évi szeptember hó 27-én. *Belügyi Közlöny*, 1921. 10. 09. (1927–1928.)

⁷⁴ 16.693–921 fk. I. sz. átírata. *Nemzeti Sport*, 1921. 09. 24., *Sporthírlap*, 1921. 10. 13.

⁷⁵ A *Sporthírlap* (1921. 10. 13.) kommentárja: „Jóformán Európa egész sportsajtóját bejárta a magyar belügyminiszter rendeletének híre, mindenfelé sötét megvilágításba helyezvén a magyar futballsportban uralkodó állapotokat.” Joggal jegyezte meg a *Nieuwe Rotterdamsche Courant* újságírója, hogy „Budapestben [...] legújabbán rendőri csapatok szállják meg a sportpályákat. [...] A rendőrségnek ilyenmű beavatkozása a játékmenetébe valóságos »unikum« a futballsport annaleszeiben.” (*Sporthírlap*, 1921. 10. 17.)

kor hozzáteszik, hogy „nagyon kívánatos, hogy az erélyes rendszabályok mielőbb meg-
hosszák a maguk hasznos eredményét, mert ha a botrányok tovább folytatódnak, úgy
külföldön nemsokára futballistáink is úgy fognak szerepelni, mint »a puszták megfé-
kezhetetlen fiai«”.⁷⁶ Az MLSZ másik kifogása nyíltan kétségbe vonta a belügyminiszte-
ri rendelet, és a rendőrségi átirat törvényes voltát. Szerintük ugyanis amennyiben egy
szabálytalanság nem szándékos, akkor büntetőjogilag nem üldözhető. „Erre kuriai dönt-
vény van, amely egy halálos kimenetelű és futballmérkőzésen két játékos összefutásából
történt balesetből kifolyóan hozatott. A döntvény indoklása: »A futball olyan játék,
amelynek üzői az abból eredő baleseteket saját maguknak tulajdonítsák.«” Az MLSZ
szerint a „perdőntő szándékosság megállapítására egyedül a mérkőzést vezető és a szövets-
ség részéről kiküldött játékbíró lehet hivatott.”⁷⁷

A hatóságok nem vették figyelembe az MLSZ érveit, s mivel úgy látták, hogy az
eddiggi határozatok nem járultak hozzá érdemben az erőszak visszaszorításához, lé-
nyegesen szigorúbb lépést tettek: 1921. december 18-ra Budapesten egyetlen első osz-
tályú nyilvános futballmérkőzés megtartását sem engedélyezték, másod- és harmad-
osztályú mérkőzéseket pedig csak zárt kapuk mögött rendezhettek.⁷⁸ Ez a „futballtila-
lom” azonban nem zárult le egyetlen bajnoki forduló szüneteltetésével. A tilalom
tovább tartott, s az 1922-es év úgy kezdődött el, hogy a szövetség vezetői nem tudták,
mikor rendezhetnek Budapesten ismét nyilvános futballmérkőzést. Még az a hír is
elterjedt, hogy a rendőrség hat hónapra (!) egyszerűen „betiltotta” a labdarúgást.⁷⁹
Végül közel két hónap után, az MTK közbenjárására a rendőrség feloldotta a „fut-
balltilalmat”.⁸⁰

A korábban életbeléptetett szabályok azonban érintetlenül maradtak, a rendőrség
tehát mai szemmel nézve különleges jogosítványokkal rendelkezett. A durván játszó,
kiállítás sorsára jutott játékost gyakran igazoltatták, sőt, ha a rendőrfelügyelő úgy
látta, hogy egy futballista túl keményen játszik, akkor utasíthatta a bírót, hogy vezesse
szigorúbban a mérkőzést. A rendőrségnek joga volt ahhoz is, hogy – indokolt esetben
– beszüntesse a mérkőzést.

Ez az állapot azonban nem felelhetett meg a labdarúgó szövetségnek, két szem-
pontból sem. Ezután ugyanis nyilvános labdarúgó mérkőzést csak úgy lehetett ren-
dezni, ha azt előzetesen bejelentik a rendőrségnek, és a pályán elegendő számú rendőr
is megjelenik. Az egyesületek folyamatosan panaszkodtak arra, hogy a futballt sújtó
terhek elviselhetetlenül magasak, s a kiadási oldalon a valóban jelentős testnevelési és
vigalmi adó mellett a rendőrségi díjak is nagy súllyal szerepeltek. Amikor 1926-ban
utolsó szakaszába lépett a professzionalizmus előkészítése, a „labdarúgóérdekeltségek”
közötti megállapodásban is fontos pont volt ez a régi sérelem, s az erőszak vissza-
szorításra is hatékony eszköznek vélték a hivatásos labdarúgást.

⁷⁶ *Sport hírlap*, 1921. 10. 17.

⁷⁷ *Sport hírlap*, 1921. 10. 13.

⁷⁸ *Nemzeti Sport*, 1921. 09. 24., 1921. 10. 15., 1921. 12. 17., *Magyarország*, 1921. 12. 18.

⁷⁹ *Sport hírlap*, 1922. 01. 02.

⁸⁰ *Sport hírlap*, 1922. 02. 06.

Megállapítjuk, hogy az a mai rendszer, mely szerint minden nyilvános mérkőzés, illetve verseny megrendezéséhez, miként bármiféle mutatványos előadás megrendezéséhez, előzetes engedélyt kell kérni a rendőrségtől (kiemelés az eredetiben), az amatőr sportegyesületek nagy hivatásának lebecsülése, de megnehezítése is, ami a testnevelési törvény szellemével és intenciójával sem egyezhetik. [...] Még feleslegesebb lesz a rendőrség jelenléte azután, ha az amatőr és professzionista szétválasztás megtörténik, mert ez magával hozza a szenvedélyek nagyobbfokú lecsillapodását úgy hogy a labdarúgó-szövetség a saját hatáskörében is képes lesz a szenvedélyeket fékmentartani.⁸¹

A nagyobb probléma a mérkőzések feletti felügyelet joga volt. A labdarúgó szövetség azt szerette volna, ha a rendőrség csupán a nézők között tartana rendet, és nem avatkoznának a játéka. Tény, hogy a rendőrség ezt csak a legkritikább esetben tette.⁸² Az MLSZ egyrészt az egyesületeket kötelezte arra, hogy rendezőgárdát állítsanak fel,⁸³ másrészt felhívásokkal próbálta elejét venni a botrányoknak, először 1923 végén adtak ki egy figyelmeztetést:

A Magyar Labdarúgók Szövetsége a mindjobban elharapódzó durva játékot, a terrorisztikus, fegyelmetlenül viselkedő közönséget és az életveszélyesen rugdalódzó játékosokat hosszú tanácskozás után a következő felhívással akarja megfékezni: 1. Felkérjük a bírót, hogy minden durvaságra való hajlandóságot, ha másképp nem lehet, tömeges játékoskiállításal és végső esetben a zajongó közönség eltávolításával nyomják el. 2. Figyelmeztetik a játékosokat, hogy a durvaságokat ezentúl minden esetben a legmagasabb fokú büntetéssel fogják megtorolni. 3. Figyelmeztetik a közönséget, hogy a rendbontó, gyalázkodó és botránytokozó nézőket rendőrökkel fogják a pályáról elvezettetni.⁸⁴

Az intézkedések alighanem megtették hatásukat, mert a források arról tanúskodnak, hogy a (Tiszántúlon 1924-re datálható) csúcspontot követően – ideiglenesen – visszaesett a botrányos esetek száma. Érdekes azonban, ha ezt az 1923-as határozatot összevetjük egy éppen húsz évvel később keletkezett, az MLSZ Országos Elnöksége által fogalmazott figyelmeztetéssel:

81 Horváth 1926: 3. II. fejezet, 4. pont.

82 Még ha a rendőrség ritkán is élt azzal a jogával, hogy a bírónak utasításokat adhat, vagy a mérkőzést beszüntetheti, túlkapások is történtek. 1926 húsvétján az MTK az FTC-vel játszott „húsvéti serlegmérkőzést”. A játék eldurvult, az ügyeletes rendőrtisztviselő a pályára ment, s az egyik MTK játékosot kiutasította, Ezt egy másik MTK játékos kiutasítása követte, aki azonban ellenállt. Ekkor több rendőr vonult a pályára és kivezették a játékos. Rövid várakozás után a bíró engedélyt adott a folytatásra, de az MTK játékosai az öltözőben maradtak. Fodor Henrik, az MTK klubigazgatójának nyilatkozata: „Megengedhetetlennek tartjuk a rendőrségnek hasonló formájú beavatkozását egy mérkőzés sorsába. Ma velünk történik ilyesmi, holnap egy más csapattal, hová lesz a mérkőzések realitása, ha a csapatokat a bírói kiállításokon kívül rendőri elhurcolások is gyengíthetik. A rendőrség a maga hatalmi intézkedéseit is csak a bírón keresztül gyakorolhatja, vagy pedig szüntesse be a mérkőzést. Ezentúl azonban a pályán semmi intézkedési joga nincsen.” (*Sporthírlap*, 1926. 04. 06.)

83 Rendezőgárdák felállítását már az 1921-es „futballtilalom” után elhatározta az MLSZ (*Sporthírlap*, 1922. 03. 02.), de csak 1924 végén vált a határozat szabállyá, amikor az MLSZ intézőbizottsága kimondta, hogy a sorozatos botrányok megszüntetése érdekében a mérkőzést rendező egyesület köteles hat, karsszalaggal ellátott, amatőr rendezőről gondoskodni. Ezek hiányában a bíró nem vezetheti le a mérkőzést. Kimondták azt is, hogy a rendező egyesület felelős a mérkőzés zavartalan és sima lefolyásáért. Tehát a rendező egyesület nem hivatkozhat arra, hogy a botrányt okozó személy nem tartozik az egyesület tagjai közé. (*Sporthírlap*, 1924. 11. 18.)

84 *Hajdúföld*, 1923. 12. 15. A *Sporthírlap* (1923. 12. 13.) kommentárja a figyelmeztetéshez: „Úgy látszik, tudatára ébred végre az MLSZ kötelességének s lomha teste megindul a rendcsinálásnak az útján.”

5) A következő idényben a bajnoki küzdelmek tökéletes rendjének, sportszerűségének biztosítása és megóvása érdekében kíméletlenül és szigorúan megtorol minden rendbontó kísérletet, és a legkisebb fegyelmezetlenséget, a labdarúgás jó hírnevét veszélyeztető sportszerűtlen cselekményt. [...] Az ítélkező fegyelmi szervek mindjárt a másodfokú büntetési tételek alapján kell, hogy határozzanak. Ezen kívül felfüggeszti a fegyelmi szabályzatnak azt az intézkedését, hogy a fegyelmi szervek a kiszabott büntetés végrehajtását felfüggeszthetik.

6) A mérkőzésekre kiküldött szövetségi ellenőrök jogkörét kiterjeszti. A szövetségi ellenőrök saját hatáskörükben – amennyiben erre ok van – a mérkőzést félbeszakíthatják, a nézőteret vagy annak egy részét kiüríthetik, sőt a mérkőzést végleg be is szüntethetik.⁸⁵

A két határozat között eltelt húsz évben több, ezekhez hasonló közleményt adott ki a labdarúgó szövetség. A játék és a szurkolás civilizáltabb módjainak kialakulását láthatjuk abban, hogy az 1943-as határozatnak csupán ez a két pontja volt kimondottnan büntető, a többi viszont – demagógiával erősen átítatott – preventív jellegű. A másik fontos szempont, hogy a határozat már nem a rendőrséggel fenyeget, a szövetség inkább saját hatáskörében próbált akarátának érvényt szerezni. Végül, szintén a civilizált szurkolói normák elterjedését fedezhetjük fel az utolsó olyan utasításban, melyet a budapesti főkapitány-helyettes (már a német megszállás után!) adott ki a rendőri vezetőknek. „Az utóbbi időben a labdarúgó-mérkőzéseket több ízben a játékevezető és a játékosok ellen súlyos becsületsértésekkel tarkított tüntetés történt.”⁸⁶ – szól az utasítás indoklása. Ami igazán felkeltheti figyelmünket: ha az ország nem áll háborúban, és nincs német megszállás, akkor a rendőrség aligha adta volna ki ezt a parancsot, itt ugyanis a tét már nem az volt, hogy olyan „elemeket” kell megfékezni, akik fizikai veszélyt jelentenek a bíróra, vagy a játékosokra, „csupán” becsületsértésekről volt szó.

A futballerőszak lassú elfojtásához véleményem szerint több tényező együttesen járult hozzá.

- Erre az időszakra (a rendőrség hathatós támogatása mellett) már kezdtek gyökeret eresztetni azok a normák, melyek hozzátartoztak a futballmérkőzések nyugodt lebonyolításához. A későbbiekben már az 1919–20-as helyzet okozta társadalmi normazavarokról sem beszélhetünk.

- Mint arra már utaltam, a profizmus bevezetése után a profizzionista szövetség az első botrányral végződött mérkőzés után a vétkes csapat pályáját betiltotta, amivel nagyon hamar el kívánta fojtani annak lehetőségét, hogy a mérkőzések rendjét megzavarják. Vagyis a labdarúgó szövetség – okulva a néhány évvel azelőtt történelemből – megpróbálta csírájában elfojtani az erőszakot. Feltűnő az is, hogy a játékosok közötti erőszak jelentősen visszaszorult. Ennek alighanem az lehet az oka, hogy a profizmus bevezetése után a játékosok nem kockáztathatták meg, hogy durva játékuk miatt eltiltsák őket foglalkozásuktól.⁸⁷

⁸⁵ *Nemzeti Sport*, 1943. 12. 19.

⁸⁶ *Nemzeti Sport*, 1944. 04. 16.

⁸⁷ Még el sem kezdődött az első profizzionista bajnokság, amikor 1926 nyarán a *Sporthírlap*ban már számos cikk figyelmeztette arra a profi futballistákat, hogy durvaságokkal játékosársaik egzzisztenciáját is veszélyeztetik.

• A húszas évek eleji botrányok során, a mérkőzéseken jobb esetben csupán néhány rendőr jelent meg, s ha kellett, erősítést hívtak. A profi mérkőzések azonban lényegesen komolyabb karhatalmi biztosítás mellett folytak. A forrásokból az is kiderült, hogy a Tiszántúlon a húszas évek végétől egyre többször avatkozott közbe a rendőrség a szurkolói rendbontásokba. A csúcst 1932 jelentette, amikor hét mérkőzésen történt valamilyen rendzavarás ebben a régióban, s ezek közül öt alkalommal a karhatalom állította helyre a rendet. Ez az év az igazi fordulópont, később ugyanis már egyre kevesebb botrányos mérkőzésről tudunk. Így 1937 és 1944 között mindössze öt erőszakos eseményt jegyeztek fel, addig viszont az esetek legalább felében a rendőrség lépett közbe. Ez a tény bizonyos mértékben megkérdőjelezi az előző pontokban felsoroltak jelentőségét. Ebben az időben ugyanis, mint azt már bemutattam, éppúgy jelen volt a késztetés, hogy a nézők meg nem engedett formában beavatkoznak a mérkőzésbe, vagy a mérkőzés után „tegyenek igazságot”. De a rendkívüli biztosítás miatt az esetek többségében ezek jobbára csak kísérletek maradtak.

A futballerőszak jelenét látva az utolsó pont tűnik a leginkább releváns magyarázatnak. Mindez viszont azt is jelenti, nincs jelentősége annak, hogy a futballszurkolók milyen társadalmi csoportokból kerülnek ki, a futballszövetség milyen propagandát folytat (és megtorló intézkedésekkel fenyeget) az erőszak ellen, elterjedtek-e a társadalomban és (részben!) a futballpályákon a civilizált viselkedési normák. És ha – társadalmi méretű – anómiáról sem beszélhetünk, *a futballmérkőzéseken mindig megjelenik, vagy megjelenne az erőszak, ha azokat nem biztosítja megfelelő nagyságú és kellő határozottsággal fellépő karhatalom.*

A kollektív emlékezet a futballerőszakban egészen új jelenséget lát, azért, mert csupán az elmúlt 50 évből „merít”. Ismert, hogy a futballhuliganizmus a ’80-as évek közepén kezdett egyre nagyobb méreteket ölteni, abban az időben, amikor a hatósági kontroll már jóval gyengébb volt, ami ismét csak fenti állításunkat támasztja alá.⁸⁸ Ha a karhatalom szerepe ilyen nagy a futballerőszak visszaszorításában, az erőszakmentes (civilizált) szurkolói normák meggyökeresedése pedig – a második világháború előtti években megfigyelt kedvező változások ellenére – felszínes és esetleges, akkor összegzés helyett csupán megismételhetjük a tanulmány mottóját: „Durva, kérges lelkek, kegyetlen gyilkosai a szépnek, a nemesnek, sose fognak kipusztulni.”

⁸⁸ Amivel természetesen nem azt kívánom bebizonyítani, hogy korunkban a futballerőszak – különösen a huliganizmus – szintje nem lenne minden eddiginél magasabb, és a rendszerváltás előtti, alacsonyabb szintnek mindössze a rendőrség (többnyire csak szimbolikus!) jelenléte lett volna az oka.

FORRÁSOK

Debrecen: *A Hírlap* (1919–1920); *Debrecen* (1927–1944); *Debreceni Független Újság* (1919–1938); *Debreceni Hétfői Újság* (1925–1928); *Debreceni Újság–Hajdúföld* (1929–1944); *Egyetértés* (1919–1925); *Hajdúföld* (1919–1929); *Keletmagyarországi Sporthírlap* (1919–1938); *Színház és Sport* (1920); *Tiszántúli Hírlap* (1921–1929)
 Budapest: *Belügyi Közöny* (1921); *Magyarország* (1919–1944); *Nemzeti Sport* (1903–1944); *Sporthírlap* (1910–1926); *Sportprogramm* (1929); *Világ* (1922)
 Nyíregyháza: *Nyírvidék* (1919–1934); *Nyírvidék–Szabolcsi Hírlap* (1934–1944)
 Kisvárd: *Felső-Szabolcs* (1920)
 Szeged: *Sportújság* (1924)

HIVATKOZOTT IRODALOM

Antal Zoltán – Sas Tibor 1983: *A magyar sport kézikönyve*. Budapest
 Bobák Emil 1908: Lejtőn a labdarúgás. *Nemzeti Sport* 1908. 11. 14.
 Dobrovits Sándor 1936: Budapest egyesületei. *Statistikai közlemények* 74/3.
 Dunning, Eric 1995a: A modern futball fejlődése. In: Fóti Péter (szerk.) *Bevezetés a sportszociológiába*. Miskolc, 85–95.
 Dunning, Eric 1995b: A sport és erőszak társadalomtörténeti vetülete. In: Fóti Péter (szerk.) *Bevezetés a sportszociológiába*. Miskolc, 112–125.
 Durkheim, Émile 1967: *Az öngyilkosság*. Budapest
 Elias, Norbert – Dunning, Eric 1974: Sportcsoportok dinamikájáról különös tekintettel a labdarúgó-csapatokra. In: Balyi István – Dr. Takács Ferenc (szerk.) *Sportszociológia*. Budapest, 99–116.
 Elias, Norbert 1984: *A civilizáció folyamata*.
 Elias, Norbert 1998: A sport eredete mint szociológiai probléma. *Replika* 29. 41–54.
 Farkas Lajos 1932: Nyílt sportlevél barátomhoz, dr. Naiv Balekhez. Helyben. *Debreceni Független Újság* 1932. 11. 24.
 Földes Éva – Kun László – Kutassi László 1982: *A magyar testnevelés és sport története*. Budapest
 Hadas Miklós – Karády Viktor 1995: Futball és társadalmi identitás. *Replika* 17–18. 89–120.
 Hadas Miklós 1999: Stílus és karakter. Futballhabituológiai traktátus. *Replika* 36. 125–144.
 Horváth Ferenc (szerk.) 1926: *A professzionizmus bevezetése feltételeire és módzataira nézve a magyar labdarúgóérdekltségek között létrejött megállapodások*. Budapest
 Mike Gyula 1943: Magyarország sportegyesületei 1941-ben. *Magyar Statisztikai Szemle* 4. 182–208.
 Szegedi Péter 1998: Volt egyszer egy Bocskay... A Bocskay Futball Club társadalomtörténeti megközelítésben. *Debreceni Szemle* 4. 622–636.
 Szegedi Péter 1999: Zsidók a debreceni sportegyesületekben. Asszimilációs és disszimilációs jelenségek egy magyar város sportéletében. *Múlt és Jövő* 1. 104–120.
 Szegedi Péter 2000: Jobbra át! Adalékok a keresztény-nemzeti sportegyesületek debreceni szociogeneziséhez. *Korall* 1. 74–100.
 Szegedi Péter 2001: „Futball-vidékiség” a két háború között. A keleti régió. *Századok* 5. 1149–1182.